ΛCΙΛΗΙΙΙ CIƆ Λ
ΙΙ ЄΙΑΘЄΟΙC
ΙΛΑΝΟΡCIƆΠΟΙΟ
ΑΖωΙΟCΑΙΛΙΑΝ
ΟΝЄ CIƆΤЄΡΟCЄΥ
ΧΑΡΙCΤΗΡΙΟΜ
ΟΝΙΟC

EXPOSITIONEM VETERIS INSCRIPTIONIS

DE

AESCVLAPIO ET HYGEA
DIIS ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΙΣ

AD ILLVSTR. EPIST. AD TIT. CAP. III u. IIII

MODERANTE

CHRISTIANO GOTL. SCHVVARZIO

COM. PAL. CAES. ET PROF. PVBL.

D. XXVII OCTOBR. A. cIɔIɔcc xxv

PLACIDAE DISQVISITIONI

SVBMITTIT

FERDINANDVS IACOBVS BAIERVS ALTORF.

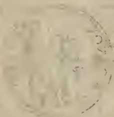
PHILOS. ET MEDIC. CVLTOR.

ALTORFII

TYPIS IOD. GVIL. KOHLESII ACAD. TYPOGR.

Q. D. B. V.

I.

Xhibemus ueterem inſcriptionem, eamque Graecam; quam refert monimentum e ruinis Vlpiae Traianae effoſſum, inque Curia uici S. Mariae, *diſtrictus Azakienſis*, in Tranſiluania affervatum; quod in Tabulis aeneis *Marſigliani operis Danubialis* delineatum reperitur. Quamquam uero illud ipſum eximium opus magno rei literariae bono proxime euulgatum iri ſperemus; nobis tamen interea uiſum eſt, exercitii Academici cauſſa, in hoc epigrammate interpretando uires periclitari; cum ad explicandam *mythologiae* particulam faciat, et ſimul ad inſignem diuiniorum literarum locum quodammodo illuſtrandum non nihil conferre uideatur. Eam autem ipſam inſcriptionem hunc in modum legendam cenſemus:

Proponitur inſcriptio Graeca.

ΑΣΚΛΗΠΙΩ ΚΑΙ	i. e. *Aeſculapio et*
ΥΓΕΙΑ ΘΕΟΙΣ	*Hygeae*, *Diis*
ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΙΣ	*hominum amantiſſimis*,
ΑΞΙΟΣ ΑΙΛΙΑΝΟΣ	*Axius Aelianus*
Ο ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΕΥ	*Iunior do-*
ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ	*narium* [conſecrauit.]
(ΙΟΝΙΟΣ)	*Ionius*, (forte nomen Artificis)

II.

Videmus in delineato hoc monimento non nullas uoces literasque uel temporum iniuria, uel oſcitantia atque imperitia lapidarii, corruptas, uel certe inquinate deſcriptas: quas uero cur propoſito modo emendandas duxerimus, facile poteſt intelligi. In primo uerſu primum hoc nomen nobis occurrit:

Ratio legenda huius inſcriptionis redditur, et quidem de primo uerſu.

ΛCI A HIIICIϽ, pro ΛCKAHΠIΩ. Cuius uocis prima figura λ designat literam A°; quae et alibi isto fere modo, etiam in Latinis monimentis, exprimitur, u. g. in Reinesii *Syntagm. Class. XVIII, n.* 14:

D. M.
Λ. CORNELIVS. ΛPRILIS
CORNELIAE. NYMPHΛE.

Alias eiusdem literae formas, Graecis usitatas, exhibet uir eruditissimus, Bern. Montfauconius, in *Palaeographia Graeca*; quas, non est, cur iam repetamus; cum in Marsigliano Epigrammate potius ordinaria figura τȣ A, quae ibidem in ceteris uocibus semper usitato more exscribitur, uel ex detrito lapide quodammodo corrupta, uel a descriptore deprauata, esse uideatur. Sic et ex tertia litera K in eodem nomine duo ramusculi exeuntes exciderunt, ut nunc sola erecta linea I sit relicta. Adhaec ibidem sexta litera Π superiorem amisit lineam. Porro, altera etiam uox eiusdem primi uersus prorsus nunc corrupta conspicitur; neque enim ibi superest, nisi haec figura λ, forte tanquam nota τȣ A; cum e *contextu* intelligamus, ibi particulam KAI locum habuisse: quae particula quamuis aliquando etiam per compendium in antiquis monimentis exprimatur, u. g. in *inscriptione Ancyrana*, apud Montfauconium, *p.* 159, per Ϗ; facile tamen credimus, in nostro monimento literas K et I temporis iniuria periisse.

III.

Sequitur alter uersus, qui primo loco refert nomen ΥΓΕΙΑ. Sed in Tabula aere exscripta, pro Υ uidemus I positum; incertum, an de industria lapidarii, an per errorem descriptoris, qui fortasse uestigia τȣ Υ, uetustate obscurata, minus recte assecutus sit. Equidem ex sono promiscuo, aut etiam medio, ut de literis I et Υ Fabius ait, *Libr. I Instit. c.* 7, nata est non infrequens illa scripturae uarietas et permutatio, quam non scripti solum Codices, sed numi etiam ac lapides uetusti, arguunt.

De altero uersu.

Vnde,

Vnde, docente Spanhemio, *de usu et praest. numism. T. I, p.* 120, ΣΙΡΑ, pro ΣΥΡΑ, seu ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ, uideas aliquoties apud *Parutam*, in *Sicil. p.* 24 *et* 34; et ΒΗΡΙΤΙΩΝ, pro ΒΗΡΥΤΙΩΝ, in *Begeri Thesauro Brandenb. Vol. I, p.* 512. Tacemus nunc, eundem scribendi morem etiam librariis maxime saeculo nono familiarem obseruari a Montfauconio, in *Palaeograph. Gr. p.* 236 *et* 242: ut adeo, secundum Spanhemium, illa permutatio non continuo monetariorum, uel lapidariorum, incuriae sit adscribenda. Verum in altera litera uocis ΙΙΕΙΑ manifestus error, uel corruptela, apparet, cum altera figura Ι sine dubio lineolam superne prodeuntem amiserit; quam adeo Γ exscribi debuisse nihil ambigimus. At secunda in hoc uersu uox ΘΕΟΙC utique plene recteque expressa legitur.

IIII.

Tertius huius epigrammatis uersiculus exhibet has literas ΙΑΑΝΟΡCΙϽΠΟΙΟ; quarum ueram lectionem ut indagaremus, non parum soliciti fuimus. Verum nunc prorsus persuasi sumus, ibi latere uocem ΦΙΑΑΝΘΡΩΠΟΙC: quae quomodo adeo corrupta deprehendatur, paucis ostendemus. Primum nempe nihil facilius fieri potuit, quam ut prima istius uocis litera Φ uetustate et usu detrita obliteraretur. Cuius rei multa exempla a collectoribus et interpretibus ueterum monimentorum obseruantur. Sic apud Reinesium, *Class. I, n.* 147, legitur ΠΙΜΕΑΙΘΕΝΤΩΝ, pro ΕΠΙΜΕΑΙΘΕΝΤΩΝ, cum ab initio uersus litera Ε exciderit. Praetermittimus plura alia huius generis testimonia. Praeterea, in eodem tertio uersu, quincta litera Ο uitiose exscripta est pro Θ, perdito intermedio puncto, uel lineola; haud secus, ac Ο pro Θ legitur apud Gruterum, *DXLVII*, 9. Ast et ultima huius uersus litera Ο inquinate signata est pro C. Fieri tamen facile potuit, ut et ipse lapidarius Graecas literas sibi praescriptas non accurate expresserit.

De uersu tertio.

V.

De uersu quarto, quincto et sexto. Progredimur ad uersum quartum, in quo sine haesitatione haec nomina legimus: ΑΞΙΟC ΑΙΑΙΑΝος: ubi digna obseruatu est forma τῦ Ξ, in monumento expressa; quae proxime accedit ad eam figuram, quam Montfauconius, in *Tabula Alphabeti Graeci*, *p.* 336, quarto loco affert, et in aliquot marmoribus reperiri testatur. Ad quam figuram bene accommodari potest, quod de litera Ξ, uel ξ, cecinit Ausonius, in *Technopaegn. de literis*:

Maeandrum flexusque uagos imitata uagor ξ.

Sed et in quincto uersu sine omni difficultate legitur Ο ΝΕΩΤΕΡΟC, i. e. *Junior*. Sequitur uox diuisa, et ex parte in sextum uersiculum relata, ΕΥΧΑΡΙCΤΗΡΙΟΜ; in qua literam ultimam Μ pro Ν positam animaduertimus, dubii, utrum a lapidario, an a descriptore, sic effictam. Certe sic Μ finale per errorem scriptum uidemus pro Ν, in monimento Latino, apud Gruterum, *CCCXL*, 4:

FAVISTI. VIVO. FORSITAM. IPSE. MIHI.

Quin Spanhemius, *de usu et praestantia numism. T. I, p.* 119, monet, cum alibi, tum passim in foedere Seleuci cum Smyrnaeis, ac in Smyrnaeorum Decreto, in *marmoribus Arundellianis*, legi ΤΗΜ pro ΤΗΝ. ΕΜ pro ΕΝ. ΤΩΜ pro ΤΩΝ. et ΟCΙΩΜ pro ΟCΙΩΝ. itemque in antiquo Amyntae Regis numo exhiberi ΑΜΥΜΤΑ pro ΑΜΥΝΤΑ.

VI.

De ultima uoce ΟΝΙΟC. Quod ad ultimam denique uocem huius monimenti attinet, eius interpretatio multis difficultatibus nobis obstructa uidetur. Existimabamus primum, nomen ΟΝΙΟC fortasse deprauatum esse ex uoce ΑΙΩΝΙΟΝ, hancque commode referri posse ad proximum uocabulum ΕΥΧΑΡΙCΤΗΡΙΟΝ, quasi sic *aeternum grati animi monimentum atque donarium*

fuerit

fuerit significatum ; haud secus , ac u. g. in Reinesii *Syntagm. Inscript. Class. XVII*, *n.* 19, legitur:

ΑΡΤΑΒΑΝΩΙ
Η ΜΝΗΜΗ ΑΙΩΝΙΑ.

At enimuero , hanc interpretationem nobis ipsis dubiam reddunt alia duo monimenta, utique tum ratione loci, ubi reperta sunt, tum ratione nominum, quae referunt , cum nostro Epigrammate conferenda; quorum unum *Albae Iuliae*, alterum in uico *VVarhel*, quondam inuentum est ; cui utrique subiicitur nomen decurtatum IONI. Vtraque exhibet Gruterus, *p. LXXVIII*, *n.* 1 *et* 2 ; quae infra illustranda suscipiemus. Iaterea prioris monimenti inscriptionem licebit hic afferamus :

FORTVNAE
REDVCI. LARI
VIALI. ROMAE
AETERNAE
Q. AXIVS. AELIA
NVS. VE. PROC
AVG
IONI

Quid hic ultimae literae IONI , quasi a tota inscriptione separatae, sibi uelint , prorsus obscurum uidetur. Id duntaxat certum est, eas non ad Graecam uocem ΑΙΩΝΙΟΝ pertinere. Interim , si quid coniectura assequi possumus , opinamur , iis indicari nomen lapidarii, siue sculptoris, qui fortasse dictus est IONIVS. Quod nomen a monimentis Romanis alienum non est. Sic enim in basi marmorea , Domitiano Caesari, Anno LXX post C. N. dedicata, apud Gruterum , *p. CCXL*, inter *tribules Iuniores Tribus Succ.* commemoratur Q. IONIVS ONESIMVS, sine dubio libertini generis homo ; utpote quales potissimum ad iuniores tribuum referebantur. An hic ipse

B fortasse

fortasse fuerit sculptor, attigeritque aetatem Traiani, quo imperante Q. Axius Aelianus uixit, affirmare non audemus. Sufficit, hinc satis probabiliter intelligi, eo etiam aeuo *Ionium* quendam uiuere potuisse. Equidem haud inficiamur, rarissime inueniri artificum et architectorum nomina monimentis antiquis adscripta: non tamen prorsus inauditum est, eos uariis modis sui nominis memoriam operibus alleuisse. Sic Plinius, *Libr. XXXVI*, 5, refert, *Sauron* et *Batrachon*, (Lacones Architectos) templa Octauiae porticibus inclusa construxisse, inscriptionem sperantes; qua negata, hoc tamen alio loco et modo usurpasse: nam in columnarum spiris inscalpta nominum ipsorum argumenta, *ranam* atque *lacertam*; quia Graeci hanc σαῦρον, illam βάτραχον, uocant. Imo Philippus a Turre, in *Monimentis ueteris Antii*, *p.* 119, quaedam monimenta nominatim excitat, in quibus, uel aperte, uel latenter, artifices nomen suum prodiderint. Tacemus nunc tot gemmas uetustas, nominibus caelatorum simul insignitas, quas singulari dexteritate haud ita pridem collegit descripsitque Dn. *Philippus de Stosch.* Imo, ueterem inscriptionem, statuae adiectam, exhibet Bern. Montfauconius, in *Diario Italico*, *p.* 425; in cuius fine haec legimus uerba:

ΩΦΑΝΗΣ ΛΑΣΘΕΝΕΟΣ ΑΣΚΛΑΠΙΩ
ΑΝΕΘΗΚΕ. ΜΑΧΑΤΑΣ ΕΠΟΙΗΣΕ.

i. e. *Ophanes, Lasthenis filius, Aesculapio consecrauit. Machatas fecit.* Adhaec, luculentum exemplum affert Sponius, *Miscell. erud. antiqu. Sect. IIII*, *p.* 132, ubi nomen artificis ipsi mediae inscriptioni simul insertum legimus. Dignum est istud monimentum, quod hoc loco repetamus, cum non parum faciat ad nostrum monimentum illustrandum. Insculpta est ea inscriptio alteri parti *Baseos*, Romae ex uicinia Thermarum Traiani erutae, quae olim tulerat Apollinis et Aesculapii signa, ob sanitatem recuperatam a Nicomede Medico dedicata:

Τῷ

ΤϢ CϢΤΗΡΙ ΑCΚΛΗΠΙϢ CϢCΤΡΑ ΚΑΙ
ΧΑΡΙCΤΗΡΙΑ ΝΙΚΟΜΗΔΗC Ο ΙΑΤΡΟC
ΤΑΝ ΠΑΙΔΟC ΚΑΛΛΙCΤΑΝ
ЄΙΚϢ ΤΑΝ ΔЄ ΘЄΟΙΟ
ΠΑΙΑΝΟC ΚΟΥΡΟΥ ΜΑΤΡΟC ΑΠΑΡΤΙΤΟΚΟΥ
ΔΑΙΔΑΛΛΩΝ ΜЄΡΟΠЄCCΙΝ
ЄΜΗCΑΟ CЄΙΟΒΟΗΘЄ
ЄΥΠΑΛΑΜΟΥ CΟΦΙΗC
ΜΝΑΜΑ ΚΑΙ ЄCCΟΜЄΝΟΙC
ΘΗΚЄ Δ ΟΜΟΥ ΝΟΥCϢΝ ΤЄ
ΚΑΚϢΝ ΖϢΑΓΡΙΑ ΝΙΚΟ
ΜΗΔΗC ΚΑΙ ΧЄΙΡϢΝ
ΔЄΙΓΜΑ ΠΑΛΑΙΓЄΝЄϢΝ

i. e. *Aesculapio Seruatori donaria pro salute restituta et gratae mentis monimenta Nicomedes Medicus dedicat. Pulcherrimam hanc imaginem Pueri, Dei Paeanis, filii matris, quae cito peperit, adornans mortalibus effinxisti, Seioboethe,* [sculptoris nomen] *artificiosae scientiae tuae monimentum etiam posteris. Posuit autem Nicomedes, ut esset simul liberationis pretium a malis morbis, et manuum specimen antiquarum.* Quidni igitur putemus, in hoc quoque monimento, quod nunc explicamus, *Ionium*, lapidarium, nomen suum annotasse. Vix autem dubitamus, quin et iste lapis, cui inscriptio Marsigliana fuit insculpta, basis fuerit statuae Aesculapii. Vtcunque uero est, nos utique in interpretandis illis notis ΙΟΝΙ et ΟΝΙΟC, adhuc dubii haeremus, certiora monituris sponte locum relicturi.

VII.

De figuris literarum Є, C, *et* CIↃ.

Quemadmodum uero in uniuerſum eximios et conſpicuos ſingularum literarum characteres in hoc monimento ſuſpicimus; ita nunc ſigillatim de forma literarum Є, C, et CIↃ, non nihil differemus. Quod ad figuram Є attinet, hac utique antiquior uidetur altera figura E, utpote Phoeniciae inuerſae ſimilior, et iam uetuſtiſſimis Ionibus et Atticis uſurpata. Verumtamen et hanc Є iam inde ab Alexandri M. temporibus in nummis marmoribusque deſignatam reperiri, in *Alphabeto Graecarum literarum* oſtendit Eduardus Bernardus. Vid. Spanhemius *de uſu et praeſtant. numiſm. T. I, p.* 82. Montfauconius autem, *Palaeograph. Gr. Libr. II, cap. VI, p.* 152, docet, literam Є in marmoribus Romanis et occidentalibus, ab Auguſto ad quartum ſaeculum, ſaepius hac rotunda forma ſcriptum occurrere; an uero Auguſtorum aeuum praeceſſerit, non conſtare; in marmoribus autem Graeciae et Orientis, E uetuſtiore et quaſi quadra forma exaratum, etiam poſt quartum ſaeculum obſeruari; ſed Є rotundum frequentius; atque huius poſterioris formae uſum ſubſequentibus ſaeculis ſic inualuiſſe, ut in omnibus Codicibus, unciali charactere conſcriptis, Є hoc modo conſpiciatur. Character C, pro *Sigma*, quinquies in monimento noſtro occurrit. Is eius eſt figurae, ad quam ſuo tempore alluſit Martialis, *Libr. XIIII, Epigr.* 87:

Accipe lunata ſcriptum teſtudine Sigma.

Vtrum uero forma Σ, an eius loco C, antiquior ſit, diſputant uiri eruditi. Salmaſius, in *Exercit. Plinian. p.* 838, tradit, *Sigma Graecorum antiquiſſimum formatum, ut C Latinorum.* Sic et Scaliger, in *Animaduerſionibus ad Euſebium, p.* 117, ſtatuit, C uetuſtiſſimam eſſe τȣ̃ *Sigma* apud Graecos figuram. Verum Spanhemius, *de uſu et praeſt. Numiſm. T. I, p. 99, ſeqq.* copioſe et erudite demonſtrauit, in Graecorum antiquioribus numis paſſim Σ obſeruari; alteram uero formam C rarius ante Domitiani tempora uſurpatam; ſequentium demum

aetatum

aetatum propriam et peculiarem, ut rarius Domitiani aeuo, aut poſtea, prioris illius Σ ueſtigia numi lapidesque ueteres praebeant. Addimus et Montfauconii obſeruationem, qui *Palaeograph. Gr. Libr. II, c. VI, p.* 153, tradit, formam C, pro *Sigma*, in marmoribus Europaeis, a primo Chriſti ſaeculo, frequentiſſime uſurpari; in Graecis et Orientalibus, uſum τȣ̃ Σ ad quartum usque Chriſti ſaeculum perductum eſſe, ita tamen, ut C etiam perſaepe adhibeatur; et utrobique Ε non infrequenter compareat: in libris uero uetuſtioribus, quotquot unciali charàctere deſcripti ſuperſint, C ſemper legi. *Omega* in noſtro monimento hac ſingulari forma CIↃ ſignatum ter occurrit; quam figuram neque Eduardus Bernardus, neque Bernardus de Montfaucon, in *Graecarum literarum Alphabetis* annotarunt. Eandem tamen formam τȣ̃ *Omega* bis deprehendimus in numo Graeco Rhodienſium; quem numum, in *Theſauro Brandenburgico, Vol. I, p.* 416, exhibuit Begerus; de cuius autem aetate nihil decernere poſſumus. Alioquin conſtat, antiquiſſimis temporibus, unica hac figura ſimplici O *μικρὸν* pariter atque *μέγα* expreſſum fuiſſe: usque dum Ω inualuit; quam literam annis ante Chriſtum natum circiter CCCCL introductam cenſet, eiusque uarias figuras refert Montfauconius, *l. c. p.* 336 et 338: quibus, praeter eam, quae in noſtro monimento atque in numo Rhodienſi eſt, etiam hanc ω addere liceat, quae apud Begerum, *l. c. p.* 446, in numo Patrenſium conſpicitur.

VIII.

Sed cum uideamus, a nominibus ΑϹΚΛΗΠΙΩ et ΥΓΕΙΑ, in caſu dandi poſitis, abeſſe *Iota*, tum ſubſcriptum, tum adiunctum; de illo more ſcribendi quae Montfauconius obſeruarit, adhuc exponemus. Hic uero, *Palaeograph. Gr. Libr. I, c. IIII, p.* 33: ἰῶτα *ſubſcriptum, ut uocamus*, inquit, *Graeci in marmoribus, tabulis, ac libris manu ſcriptis, uulgo non indicant; uulgo dixi: non nunquam enim adſcribunt, ſed poſt literam,* *De omiſſo Iota ſubſcripto, uel adiuncto.*

 cui

cui adiungitur, *et in ſerie aliarum literarum*, *hoc pacto:* ΤΥΧΗΙ, ΟΔΩΙ, *ubi hodierno uſu ita ſcribitur*, τύχῃ, ὁδῷ. *In tabulis uero uetuſtiſſimis*, *antequam uſus literarum* Η *et* Ω *aduectus eſſet*, *inciſis*, *ita ſcribitur:* ΤΥΧΕΙ, ΟΔΟΙ, *ut uidere eſt in Baudelotianis et Farneſianis*, *aliisque*, *inſcriptionibus.* Paullo infra, *p.* 138: *Datiuus caſus*, inquit, *in marmoribus per* Ω *tantum plerumque ſcribitur; non nunquam tamen* Ι *adiungitur*, *hoc modo* ΩΙ: *nam Iota ſubſcriptum longe poſterioris uſus eſt.* Varia etiam, quae ad hoc argumentum ſpectant, affert Io. Dan. Maior, Vratislauienſis, in *Appendice de ſuſpecta Iotorum ſubſcriptione*, quam Epiſtolae de *Numis Graece inſcriptis* adiecit. Vtinam uero aliquis diſtinctius et tempora et loca annotaſſet, quando et ubi potiſſimum *Iota* literis Α, Η, et Ω, in *caſu datiuo* poſitis, uel adiici, uel in iis omitti, conſueuerit! Sic enim, exempli cauſſa, etiam ii, qui in dubiis quibusdam diuinarum literarum locis, ad demendum, uel addendum *Iota adiunctum*, confugiunt, tutiora haberent praeſidia. Nobis interea ſufficit, conſtare, aetate Traiani Imperatoris, ad quam hoc monimentum referendum cenſemus, in iſtis, quas diximus, literis, *Iota* modo omitti, modo adiici, conſueuiſſe. Ita nempe omittitur, apud Gruterum, *p. MLXXXIIII*, *n.* 11:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙCΑΡΙ
ΘΕΟΥ. ΝΕΡΒΑ. ΥΙΩ. ΝΕΡΟΥ
Α. ΤΡΑΙΑΝΩ. CΕΒΑCΤΩ
ΑΡΧΙΕΡΕΙ. ΜΕΓΙCΤΩ. ΔΗ
ΜΑΡΧΙΚΗC. ΕΞΟΥCΙΑC
ΤΟ. ΙΖ. ΥΠΑΤΩ. ΤΟ. Γ. ΠΑΤΡΙ
ΠΑΤΡΙΔΟC. ΤΩ. ΤΗC. ΟΙ
ΚΟΥΜΕΝΗC. ΚΙCΤΗ
ΛΙΤΤΙΩΝ. Η. ΠΟΛΙC
ΔΙΑ. ΠΡΩΤΟΚΟCΜΟΥ. Μ
ΠΟΜΠΙΟΥ. ΚΛΕΙΜΕΝΙ
ΔΑ

Contra

Contra *Iota adiectum* eodem aeuo reperitur, u. g. apud eundem Gruterum, *p. LX, n. 6*:

ΔΙΙ. ΠΑΤΡΙΩΙ
ΚΑΙ ΑΡΤΙΜΠΑΣΑ
Α. ΦΑΒΙΟΣ. ΠΟΛΕΜΩΝ
ΑΠΕΛΕΥ. ΜΑΡ. ΟΥΛΠ.
ΤΡΑΙΑΝ. ΣΕΟΥΑΣ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ

VIIII.

Hactenus de ὀρθογραφίᾳ huius inscriptionis; nunc ad argumentum eius breuiter enarrandum illustrandumque progredimur. Scilicet in ea dicitur *Axius Aelianus*, *Iunior*, *(ob salutem et ualetudinem conseruatam aut recuperatam,) Aesculapio et Hygiae*, *Diis benignissimis et hominum amantissimis*, *donarium consecrasse: quod opus confecerat fortasse sculptor* IONIVS *dictus*. Ille, qui hoc donarium dedicarat, appellatur AXIVS AELIANVS, *Iunior*; cui sine dubio etiam QVINCTI Praenomen fuit: quia nempe in Dacia, ubi is tunc consistebat, eodem tempore alius fuerat Q. AXIVS AELIANVS, *Vetus*, i. e. *Senior*, uel *natu maior*, dictus, qui fortasse istum cognominem filium, uel fratrem suum, secum habuerat in comitatu. Cui rei argumento est illa inscriptio antiqua, quam supra iam, *Sect. VI, p.* 7, e Grutero attulimus; e quo *(LXXVIII, 2,)* similem, eamque in uico *VVarhel*, *in Transiluania* repertam, et e Clusii Schedis descriptam, hoc loco repetemus:

De Axio Aeliano Vetere, et Iuniore: ubi et quaedam inscriptiones Gruteri illustrantur.

FORTVNAE
REDVCI
ROMAE
ÆTERNAE
Q. AXIVS. AELIA
NVS. VE. PROC
AVG
IONI

Imo-

Imo et reliqua monimenta *Q. Axii Aeliani* nomen adhuc ſeruantia, ſubiiciemus. Huius generis inſcriptionem, in *uilla Tachſtein*, *in Tranſiluania*, inuentam, et a Lazio deſcriptam, exhibet Gruterus, *p. IIII*, *n.* 8:

I. O. M. IVNONI. REGINAE
MINERVAE. OMNIBVS
DIS. IMMORTALIBVS
Q. AXIVS. AELIANVS. VET. PROC
AVG. ET. AELIA. ROMANA
EIVS. CONI

Aliam *Brettae in Tranſiluania*, inter lapides Oſtrohinos repertam, e Zamoſcio, refert Gruterus, *p. CII*, *n.* 4:

SPEI. VIRTVTI. VICTORIAE
D. D. D.
QVARVM. NVMINE. PROSPERI
TAS. ET. HONOR. IMP. CAES
TRAIANI. SVCCESSV. FELICI
AVCTA. SVNT. Q. AXIVS. AELI
ANVS. PROC. NVMINI. EIVS
L. D. D. D.

Denique et ſequentem, quae itidem *Brettae*, uico ad amnem *Sergetiam*, in aedibus Dominorum Oſtrohienſium, aſſeruata eſt, e Grutero, *p. XXXVII*, *n.* 11, repetimus:

APOLLINI. GRANNO
ET. SIRONIAE. DIS. PRAE
SENTIB. Q. AXIVS. AELI
ANVS. V. E. PROC. AVG. C.

In ſingulis iſtis Inſcriptionibus Q. AXIVS AELIANVS dicitur PROCVRATOR AVGVSTI, et quidem in *Inſcript. III* diſerte fit mentio IMP. CAES. TRAIANI. De Procuratoris munere nihil attinet hoc loco commentari; maxime cum eius rationes haud ita pridem apud nos luculenter explicarit V. CL. Gotfredus Maſcouius, in *Diſſert. de Procuratore Caeſaris.*

Verum

Verum dubiae interpretationis ſunt illae literae VE. Ios. Scaliger, uir magni nominis, in *Indice Grammatico Operis Gruteriani*, has uoces: VE. PROC. AVG. interpretatur: VETVS PROCONSVL, pro: EXPROCONSVLE, i. e. *qui fuit ProConſul.* At, ſicuti quendam *Proconſulem Auguſti* dictum non facile inueniri putamus in genuinis monimentis; ita particulam VE nolimus ad uocem ſubſequentem PROC. AVG. ſed ad antecedens nomen Q. AXII AELIANI, referre; ut hic *Vetus*, i. e. *Senior*, dictus, diſcernatur a noſtro AELIANO cognomine, qui ex eadem cauſſa in inſcriptione audit O ΝΕΩΤΕΡΟΣ, i. e. *Iunior.* Equidem fatemur, hunc uocabuli VETERIS uſum inſolentem uideri. Licet enim etiam alibi parentes et filii, itemque fratres, aliique cognomines, in antiquis documentis, a ſe inuicem diſtinguantur; frequentius tamen SENIORES, quam VETERES, natu maiores dictos reperimus. Sic e. g. in Fabretti *Inſcript. antiq. p.* 30, *n.* 139, legimus:

De interpretatione literarum VE.

APP. MADIO. EV
DAEMONI. SENIO
RI. APP. MADIVS
EVDAEMON. FIL.
ET. MADIA. ZOE
COIVGI. B. M.
FECERVNT.

Contra, aetate minor, non raro appellabatur IVNIOR, u. g. apud eundem Fabrettum, *p.* 369: L. MARCVLEIVS FAVSTVS IVNIOR. T. AELIVS ERASTVS IVNIOR. cetera. Praecipue autem MAIORIS et MINORIS cognomine diſtinguebatur familiae nomen, quo duo uocabantur fratres ſororesue. Sic Tranquillus, in *Vita Auguſti*, *c. IIII*, Octauiam et *maiorem*, et *minorem*, commemorat. Sic et apud Liuium, *Libr. 1*, 46 *et* 47, *Tullia maior* et *minor*, nominatur. Similia exempla ex uetuſtis lapidibus l. c. affert Fabrettus.

 Nihilo-

Nihilominus tamen haud exiſtimandum eſt, notionem eandem uocabuli VETERIS ab uſu et indole linguae Latinae prorſus eſſe alienam. Certe, ipſe Liuius, *Libr. XXXXII, c.* 47, VETERES dicit, quos paullo poſt nominat SENIORES. Adhaec Io. Meurſius, *Exercit. Critic. P. I, p.* 110, ad demonſtrandam eandem uocis VETERIS ſignificationem tres antiquos lapides excitat teſtes. Primus lapis iſta refert:

ARCOBRICENSES IVVENES ET VETERES
STATVAM IN FORO POSVERE.

Item alter:

ARVNCITANI VETERES ET IVVENES
OPT. CIVI

Tertius:

TVRIASON. VETERES ET IVN
STATVAM IN FORO MI
NERVAE OPT. CIVI. P.

Poſſemus in hanc rem alia etiam monimenta e Grutero excitare, niſi interpretatio Scaligeri et Vrſati ea ex hac parte reddidiſſet ambigua. Interim perſuaſi ſumus, Q. AXIVM AELIANVM in iſtis Gruterianis Inſcriptionibus dictum eſſe VETEREM, ut a Q. AXIO AELIANO IVNIORE diſtingueretur. Vnde intelligimus, illam inſcriptionem, quam in *hac Sectione* quarto loco e Grutero attulimus, omnino mendo inquinatam eſſe, ubi Q. AXIVS AELIANVS dicitur V. E. PROC. AVG. Ibi enim literae V. E. intempeſtiue per interpunctionem diuelluntur. Vnde falſus eſt et feſellit Sert. Vrſatus, in *Comment. de Notis Romanorum, p.* 439, qui has notas: V. E. PROC. AVG. C. interpretatus eſt: *Vir Egregius, Procurator Auguſti Caeſaris,* uel, *Conſecrauit.* Neque enim titulus *uiri egregii* in Traiani Imp. aeuum, illosque Procuratores Caeſaris, conuenit. Equidem alicui forte in mentem ueniat, iſtas ſiglas VE et VET. pertinere ad ſignificandam Axii Aeliani tribum; cum utique inter

tribus

tribus Romanas aliqua etiam fuerit VETVRIA dicta; cuius tribus mentio non raro occurrit in monimentis antiquis; u. g. apud Gruterum, *p. DCCCCII*, *n.* 4: SEX. APVSIVS. SEX. F. VET. BAIBIVS. VOLSCIS. LATIN. ubi legendum: *Sextus Apusius*, *Sexti Filius*, *Veturia* (scil. tribu) *Baibius* (cognominatus.) Et, *p. XXIIII*, *n.* 15: IVNONI. IVGALI. SEX. CALPVRNIVS. SEX. F. VETVRIA (scil. tribu) IVVENTIANVS. Verum, cum in *Q. Axii Aeliani* monimentis, siglae VE. uel VET. cognomini Aeliani non praeponantur, sed subiiciantur; eae ad significandam tribum haudquaquam faciunt. Constat enim inter antiquitatis Romanae peritos, et nominatim Fabrettus, in *Syntagm. Inscript. p.* 337, luculenter demonstrauit, tribum non nisi inter nomen cognomenque collocari, aut certe cognomini nunquam postponi consueuisse. Ceterum, ut ἐν παρόδῳ istud addam, primae inscriptioni in *hac Sect.* e Grutero allatae, aeque ac superiori, *p.* 7, in fine subiicitur nomen sculptoris IONII. In tertia inscriptione, siglas has: D. D. D. per uocem DEABVS; et postremas: L. D. D. D. per haec uerba: LIBENS DONO DEDIT, interpretamur. In *quarta*, APOLLO cognominatur GRANNVS, eique SIRONIA Dea additur: quae nomina etiam in alio monimento coniuncta, a Grutero, *p. XXXVII*, *n.* 10, exhibentur:

APOLLINI
GRANNO. ET
SANCTAE
SIRONIAE
SACRVM

Marcus VVelserus, ubi monumenta agri Augustani explicat, *Opp. p.* 406, originem huius cognominis *Granni* adhuc quaerit: interim suspicatur, ab eadem uoce *Aquisgranum* et *Aquas Graneas* nomen accepisse; cum ea urbs olim *Apollinis lucos et sacras sedes* habuerit. Vir celeberrimus, B. G. Struuius,

in *Syntagm. Antiquit. Rom. p.* 92, docet, haec Graeca esse nomina, alterum a nomine Sinus Megaridis, alterum a nomine montis eiusdem regionis, orta. SIRONIA DEA, inquit, *nulla alia est, quam* ΑΡΤΕΜΙΣ, *siue* DIANA; *quae Hesychio* SARONIA DEA, *a sinu Saronico, dicitur; sinus autem hic Megaridis, Graecorum regionis, pars erat. Montem uero in eadem Megaride fuisse, cui nomen Gerania, Harpocration testatur.* Γεράνια, inquit, ἐστιν ὄρος Μεγαρίδος, i. e. *Gerania mons est Megaridis.* In his igitur tantisper acquiescimus, dum certiora elucescant.

X.

Ἐυχαριστήριον. Adhaec obseruandum est uocabulum ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ, quod perinde, ac simplex, notat *donarium, grati animi monimentum*, siue *munus, quod datur ab eo, qui gratias agit.* Sic, secundum *Philoxeni Glossarium*, χαριστήριον est *donum*, uel *donarium*. Ita nimirum pagani Diis suis, ob beneficia, quae iis referebant accepta, uarii generis donaria grati animi declarandi caussa, consecrarunt. In quam rem unicum nunc afferam testimonium ex *Periplo Ponti Euxini et Paludis Maeotidis*, ubi de insula Achillis, eiusque templo, haec legimus: Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα πολλὰ ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ ἀνάκειται ἐν τῷ ναῷ, φιάλαι, καὶ δάκτυλοι, καὶ λίθοι τῶν πολυτελῶν καὶ πολυτελεστέρων. Ταῦτα ξύμπαντα ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ τῷ Ἀχιλλεῖ καὶ ἀνάκειται, καὶ ἐπιγεγραμμένα ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μέτρῳ, ἔπαινοι Ἀχιλλέως. Plura de *uotis, donariis, anathematis*, et *tabellis uotiuis*, peculiari libello collegit Iac. Philippus Thomasinus. Hunc honorem sigillatim habuerunt etiam Aesculapio; in cuius templis non solum saepius in tabellis dedicatis remediorum salutarium rationes consignarunt; cuiusmodi monimentum exhibet Gruterus, *p. LXX*, 1: sed et cuius numini uaria munuscula, signa, et epigrammata, consecrarunt. Referimus huc inscriptionem ex eodem Grutero, *p. LXX, n.* 8:

DEO.

DEO. AESCVLAPIO. VAL. SYMPHORVS. ET PROTIS. SIGNVM. SOMNI. AEREVM. TORQVEM AVREVM. EX. DRACVMCVLIS. † Δ. P. S 7 .::- ENCHIRIDIVM. ARGENT. P;;- S. ANABOLIVM OB. INSIGNEM. CIRCA. SE. NVMINIS. EIVS EFFECTVM. V. S. L.

DONARIA autem Aesculapio consecrata *κατ᾽ ἐξοχὴν* etiam dicebantur CΩCΤΡΑ. Vnde Nicomedes Medicus, in ea inscriptione, quam e Sponio iam supra, *p.* 9, attulimus, duo ista uocabula coniunxit: CΩCΤΡΑ ΚΑΙ ΧΑΡΙCΤΗΡΙΑ. Liuius, *Libr. XLV*, *c.* 28, eiusmodi dona uocat, quae REMEDIORVM SALVTARIVM MERCEDEM *aegri sacrauerint Deo* Aesculapio. Quae res in aliis monimentis aliter exprimitur. Apud Reinesium, *Class. I*, *n.* 199, legimus: ΥΠΕΡ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ. Apud Gruterum, *p. LXX*, 1: *Δημοσίᾳ ηὐχαρίστησε θεῷ.* i. e. *publice egit gratias Deo*. Additur autem alias nomini *χαριστήριον*, uel *εὐχαριστήριον*, uerbum *ἀνέθηκε*, aut aliud eius generis, u. g. apud Gruterum, *p. LXXV*, *n.* 7:

M. MARIOC. ΕΠΙΚΤΗΤΟC. ΤΗΙ ΤΥΧΗΙ. ΝΕΑC. ΠΟΛΕΩC. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. ΧΑΡΙCΤΗΡΙΟΝ

Conf. Sponii *Miscell. Sect. X*, *p.* 345, et Reinesii *Syntagm. Inscript. Class. I*, *n.* 126. Cuiusmodi uerbum in nostra inscriptione est omissum, haud secus, ac alibi saepius omissum animaduertere licet, u. g. apud Gruterum, *p. MLXVII*, 7, apud Reinesium, *Class. I*, *n.* 73, et in pluribus aliis locis. Hinc adeo intelligimus, Axium Aelianum Aesculapio et Hygeae, fortasse ob conseruatam aut restitutam sibi ualetudinem, hoc monimentum dedicasse. Quemadmodum uero ea inscriptio, quam supra, *p.* 9, e Sponio attulimus, *basi* fuit insculpta, quae donarii loco tulit signa Apollinis et Aesculapii, a Nicomede Me-

dico dedicata ; ita uix dubitamus, quin et hic lapis, cui noſtrum Epigramma fuit inſcriptum, tanquam baſis ferendis Aeſculapii et Hygiae ſignis inſeruierit.

XI.

De Diis, quibus conſecratum fuit hoc monimentum.

Accedimus nunc ad conſideranda nomina Deorum, quibus monimentum noſtrum conſecratum eſt ; quae et alibi frequenter in Graecis Latiniſque ueterum lapidibus occurrunt. Legimus enim hoc donarium ΑΣΚΛΗΠΙΩ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ inſcriptum, i. e. *Aeſculapio et Hygiae*. Cuius generis aliquot inſcriptiones nobis ſuggerit Gruterus, u. g. *p. LXIX*, 1 :

ΖΩΣΙΜΟΣ. ΟΝΗΣΙΦΩΝΤΟΣ
ΚΑΙ. ΤΡΕΙΤΩΝΙΣ. ΥΕΡ. ΤΟΥ
ΥΙΟΥ. ΟΝΗΣΙΦΩΝΤΟΣ
ΑΣΚΛΗΠΙΩ. ΚΑΙ. ΥΓΙΑΙ.

p. LXVIII, *n.* 5 :

ΑϹΚΛΗΠΙꞶ
ΚΑΙ ΥΓЄΙΑ
ϹꞶΤΗΡϹΙΝ
ΠΟΛΙΟΥΧΟΙϹ

Memorabili cognomine hi Dii uocantur Σωτῆρες πολιοῦχοι. Quia enim Aeſculapius, memorante Arnobio, *Libr. I et VII*, habebatur *Cuſtos ſanitatis et praeſes*, *ſalutis dator*, *ualetudinum peſſimarum propulſator*, *prohibitor et extinctor* ; hinc paſſim in uetuſtis monimentis numiſque audit ΣΩΤΗΡ. Sic, docente Spanhemio, *de uſu et praeſt. numiſm. Vol. I*, *p.* 417, in Numis Nicaeenſium et Coorum, ΣΩΤΗΡ ΑϹΚΛΗΠΙΟϹ, et ΚΟΙΩΝ ΣΩΤΗΡ appellatur. Hinc et templum Aeſculapio, Aegis in Cilicia, ὡς ἂν ἐπὶ ΣΩΤΗΡΙ καὶ ΙΑΤΡΩ, tanquam SERVATORI et MEDICO conſecratum, quodque dirui iuſſerit Conſtantinus, tradit in *eius uita*, *L. III*, *c.* 56, Euſebius. Sic et Iulianus, *Apoſtata*, *Orat. IV*, *p.* 153, eundem Aeſculapium appellat ΤΟΝ ΣΩΤΗΡΑ ΤΩΝ ΟΛΩΝ,

i. e.

i. e. SERVATOREM OMNIVM. Vnde et alibi σωτήρια Ασκληπίεια commemorantur, i.e. *facra Aefculapii honori dicata*, *folennesque ludi*; de quibus adire licet eundem Spanhemium, *Epiftol. 1 ad Morellium*. Hinc uero et Medici aliquando σωτῆρες dici coeperunt, uti e. g. apud Ariftaenetum, *Libr. I, Epift.* 13, Panacium Medicum Σωτῆρα τὸν ἄνδρα προσεῖπον, *Seruatorem uirum uocarunt*. In iftius adeo elogii confortionem etiam uenit HYGEA, filia Aefculapii, et Dea falutis. In eodem autem Epigrammate utrique dicuntur ΠΟΛΙΟΥΧΟΙ, h. e. *Dii urbici*, *urbis cuftodes atque defenfores*, *qui patrocinio fuo tutelaeque commiffam urbem habent*; quia fub eorum praefidio tutelaque urbes fecurae agere credebantur. Cuiusmodi titulo etiam plures ornantur Dii. Sic ab Ariftophane, *Equit. p.* 323, uocatur Παλλὰς πολιοῦχος, *Pallas*, *urbis cuftos*. Haud fecus, ac in *Epigr.* apud Gruterum, *p. MLXVII*, 7, fcribitur ΑΘΗΝΑΙΑ ΠΟΛΙΑΣ. Platoni, *de Legibus*, dicitur Ζεὺς πολιοῦχος, *Iupiter*, *feruator urbis*. Contra *Dii pagani*, fiue *agrorum praefides*, uocabantur Θεοὶ πεδιονόμοι. Quae nomina coniunguntur apud Aefchylum, *Sept. Theb. u.* 272: Ἐγὼ δὲ χώρας τοῖς ΠΟΛΙΣΣΟΥΧΟΙΣ ΘΕΟΙΣ ΠΕΔΙΟΝΟΜΟΙΣ ΤΕ. i. e. *Ego uero regionis huius et urbis Cuftodibus Diis, et Paganis*, etc. Porro, in *monimento Albae Iuliae*, apud Gruterum, *p. LXVIII*, dicuntur ΘΕΟΙ ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΙ, i. e. *Dii auxiliatores*:

ΚΥΡΙω. ΑCΚΛΗ
ΠΙω. ΚΑΙ. ΥΓΙΗ
ΘΕΟΙC. ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΙC
ΜΑΡ. ΜΕΜΜ. ΛΟΝ
ΓΟC. ΒΕΝΕΦ. ΕΥΧΗC
ΧΑΡΙΝ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

Vocatur autem hic Ασκληπιὸς Κύριος haud fecus, ac in alia infcriptione, apud Gruterum, *p. MVI*, 1, Latine audit AESCVLAPIVS DOMINVS. In Latinis uero monimentis multo crebrius

crebrius occurrunt coniuncta *Aesculapii* et *Hygeae* nomina. Sic, ut e multis pauca seligamus, apud Gruterum, *p. LXVII*, 9, inter *Deos salutares* celebrantur :

AESCVLAPIO. ET. HYGIAE
CAETERISQVE. DIIS. DEABVSQVE
HVIVSQVE. LOCI. SALVTARIB
C. IVL. FRONTONIANVS. VET
EX. B. F. COS. LEG. V. M. P. REDDI
TIS. SIBI. LVMINIBVS. GRAT
AG. EX. VISO. PRO. SE. ET. CAPSIA
MAXIMA. CONIVG. ET. IVLIA
FRONTINA. FILIA. V. S. L. M.

Ibidem, *p. LXVIII*, 4, Lapidi, imaginibus *Aesculapii* et *Hygiae*, insignito, haec uerba leguntur adscripta :

NVMINIBVS. SANCTIS
C. PVPIVS. C. F. ANI. FIRMINVS. D. D

Sicuti uero Aesculapius et Hygea in elogiorum, ita et in eiusdem cultus et religionis, consortionem uenerunt, et aliquando in uno eodemque templo coli consueuerunt. Sic Pausanias, *Corinth. cap. XXIII:* Ἄγαλμα ἔχει καθήμενον Ἀσκληπιὸν λίθου λευκοῦ, καὶ παρ' αὐτὸν ἕστηκεν Ὑγεία. h. e. *Simulacrum habet sedentis Aesculapii e candido lapide, et iuxta eum stat Hygea.* Sic et Hippocrates iussit, ut Medici iurarent Ἀπόλλωνα ἰητρὸν, καὶ Ἀσκληπιὸν, καὶ Ὑγείαν, καὶ Πανάκειαν, καὶ Θεοὺς πάντας, καὶ πάσας, i. e. *Per Apollinem Medicum, et Aesculapium, Hygeamque, et Panaceam, et Deos Deasque omnes.* Sed et *Collegium Aesculapii et Hygeae* institutum animaduertimus; cuius collegii leges exhibet uetustum marmor, a Sponio descriptum, *Sect. II Miscell. erudit. antiquit. p.* 52. Cui collegio Saluia Marcellina, nobilis opulentaque matrona, locum Aediculae, et summam pecuniae non contemnendam, dederat, ut societas sexaginta hominum certis anni diebus eam Aediculam frequentaret, et in ea rebus diuinis epulisque solennibus defungeretur.

XII.

XII.

Verum, nunc de *Aesculapio* et *Hygea* adhuc seorsum non nihil afferemus. Neque uero omnem horum Deorum *mythologiam* complecti aggrediemur; cum eam operam iam alii uiri eruditi ex parte praeoccuparint, uidelicet Meibomius, in *Comment. ad Iusiur. Hippocr.* Spanhemius, in *Epistola I ad Morellium*, et Cellarius, in *Disput. de Antiquitatibus Medicis*, aliique. Interim, cum hi Dii medicinae et saluti hominum praeesse crederentur, tradita eorum munia atque beneficia quaedam enarrabimus. *Aesculapii* uero nomen Graece dicitur Ἀσκληπιός. Quam Graecam pronunciationem aliquando etiam Latini retinuerunt. Huc referimus inscriptionem Latinam e Grutero, *p. LXVIII, n.* 1: *De Aesculapio, eiusque quibusdam inuentis.*

ASCLEPIO ET
SALVTI
COMMILITONVM
SEX. TITIVS. ALEXANDER
MEDICVS. COH. V. PR
DONVM. DEDIT
(Domitiano) AVG. VIII. COS.
T. FLAVIO. SABINO

Praetermittimus plura alia eius generis monimenta; cum et Hyginus, *Fab. CCII*, et Lactantius, *Cap. XXXIII de Mort. persecut.* pro *Aesculapio* dixerint *Asclepium*. Bene autem Gisb. Cuperus, in *Harpocrate*, *p.* 80, notauit Sertorium Vrsatum, qui in *monimentis Patauinis* tradidit, τὸ ASCLEPIVS esse cognomen AESCVLAPII; cum tamen *Aesculapius* et *Asclepius* idem ualeat, alterumque nomen Latinum, alterum Graecum sit, sed Latinis etiam usitatum. Cuius nominis rationem alii iam excusserunt. Aesculapius uero, teste Diodoro Siculo, *Libr. IIII, c.* 9, *p.* 272, Φύσει δὲ καὶ ἀγχινοίᾳ διενέγκας ἐζήλωσε τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην, καὶ πολλὰ τῶν συν-

τεινόντων πρὸς ὑγίειαν ἀνθρώπων ἐξεύρηκεν. h. e. *natura ingenioque praeclarus*, *medicinae opera impenſa*, *plurima hominum ualetudini utilia inuenit*. Quoniam adeo *Aeſculapius*, quod Celſus *in Praef.* ait, *adhuc rudem et uulgarem hanc ſcientiam paullo ſubtilius excoluit*, *in Deorum numerum receptus eſt*. Sed hoc loco notamus, ab ipſo Cicerone, *Libr. III de Natura Deorum*, *c. XXII*, tres *Aeſculapios* commemorari; quorum uero inuenta et res geſtas ab aliis ſaepe miſceri et in unum quaſi confundi animaduertimus. Cicero uero: *Aeſculapiorum primus*, inquit, *Apollinis*, *quem Arcades colunt; qui ſpecillum inueniſſe*, *primusque uulnus dicitur obligauiſſe: ſecundus*, *ſecundi Mercurii frater; is fulmine percuſſus*, *dicitur humatus eſſe Cynoſuris; tertius*, *Arſippi et Arſinoae*, *qui primus purgationem alui dentisque euulſionem*, *ut ferunt*, *inuenit; cuius in Arcadia non longe a Luſio flumine ſepulcrum et lucus oſtenditur*. Videmus hic, inuentionem *ſpecilli* ad aliquem Aeſculapium referri; ſed dubitari poteſt, quid hoc loco per *ſpecillum* intelligatur. Meminimus legere, auctorem libri Germanici, Norimbergae editi, in quo uariorum artificum opificumque munia recenſentur, ſpecillum id habuiſſe pro inſtrumento, quod, alias etiam *conſpicillum* dictum, adhiberi ſolet oculis ad res clarius conſpiciendas. Sed hanc interpretationem auctoritate deſtitutam arbitramur. Celſus, *de Medicina*, nomen *ſpecilli* aliquot locis tribuit *inſtrumento chirurgico*, quo caries et fiſtulae atque uulnera pertentantur. Sic e. g. *Libr. VIII*, *c. VI*, ab eo uſus ſpecilli in explorandis caluariae uitiis deſcribitur. *Qua plaga eſt*, inquit, *demitti ſpecillum oportet*, *neque nimis tenue*, *neque acutum*. Conf. *Libr. V*, *c.* 28, *ſ.* 12. Poſſit hic nobis ſuſpicio oriri, annon per *ſpecillum*, cuius inuentio tribuitur Aeſculapio, apud Ciceronem intelligi debeat *unguentum* quoddam *ocularium;* propterea, quod Varro, *Libr. V de Lingua Lat. pag.* 61, haec ſcribat; *Spectare*, *dictum a Specio antiquo*. —.

Hinc,

Hinc, QVO OCVLOS INVNGIMVS, *quibus ſpecimus*, SPECILLVM. Huc accedit, quod, ſecundum *Mythologos*, Aeſculapius, eiusque filii, etiam *ocularia medicina* inclaruerunt. Vnde forte adhuc apud ueteres Medicos collyrium quoddam uocatur *Aſclepias Machaonis*; quod Io. Rhodius, in *Notis ad Scribonium Largum*, *p.* 66, probat auctoritate Galeni. Nihilominus tamen exiſtimamus, etiam in citatis Varronis et Ciceronis locis, per SPECILLVM poſſe intelligi inſtrumentum, quo oculis adhibetur medicina. De hoc enim et Celſus, *Libr. VI*, *c. VI*, ubi agit de oculorum morbis: *Superinungi*, inquit, *oculi debent*, *ſic*, *ut crocus*, *faba*, *et papaueris lacrymae*, — *conterantur*, *et* SPECILLO SVPER OCVLOS INDVCANTVR. Item Scribonius Largus, *Compoſ. XXVI*, ubi *collyrium* quoddam commendauerat: *Facit etiam*, inquit, *ad palpebrarum aſpritudinem tollendam*, SVBIECTO *ſcilicet* SPECILLO, *aut inuerſa palpebra*, *ſi quis eo utatur*. Ad quae uerba haec commentatur Rhodius: Σπαθομήλην *innuit Largus*, SPECILLVM *nempe* LATVM, *ſpathae forma: cuius hic maxime uſus*, *quando palpebram prae cicatricum craſſitie non licet inurere*. In quam ſententiam etiam explicari posſint illa Plinii uerba, ex *Libr. VII*, *c. LIII*: *Repentina morte obiit C. Iulius medicus*, *dum inungit*, SPECILLVM *per oculum trahens*. Neque uero eiusmodi inſtrumentum alienum uidetur ab arte Aeſculapii, cum ad eum eiusque filios praecipue *chirurgiae* cultura referatur; utpote quos Celſus, in *Praef. Libr. I*, dicat, *uulneribus tantummodo*, *ferro et medicamentis mederi ſolitos eſſe*. Sed hanc rem alii, quorum intereſt, accuratius expendant, diſcutiantque. Praeter medicinam autem, quae manu curat, Cicero l. c. uendicat Aeſculapio tertio *alui curationem*. Diodorus Siculus, *Libr. V Bibl. p.* 235, haec de Aeſculapio commemorat: Ἀπόλλωνος καὶ Κορωνίδος Ἀσκληπιὸν γεννηθέντα, καὶ πολλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν εἰς ἰατρικὴν μαθόντα, προσεξευρεῖν τήν τε χειρουργίαν, καὶ τὰς τῶν

 φαρμά-

φαρμάκων σκευασίας, καὶ ῥιζῶν δυνάμεις, καὶ καθόλου προβιβάσαι τὴν τέχνην ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς τε ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ κτίστην τιμᾶσθαι. i. e. *Ex Apolline et Coronide natus Aesculapius, cum multa in arte medica ex Patris disciplina cognouisset, Chirurgiam et medicamentorum confectiones adinuenit, itemque radicum uires perscrutatus est; adeoque tandem in uniuersum prouexit artem, ut pro conditore eius ac principe colatur.* Si Macrobium audiamus, forte ad eum, eiusque Patrem Apollinem, etiam σημειωτικὴ foret referenda. *Libro* enim *I Saturnal. c. XX: Aesculapium*, inquit, *eundem esse atque Apollinem, non solum hinc probatur, quod ex illo natus creditur; sed quod ei et ius diuinationis adiungitur: nam Apollodorus, in Libris, quibus titulus est περὶ θεῶν, scribit, quod Aesculapius diuinationibus et auguriis praesit. nec mirum: siquidem medicinae atque diuinationum consociatae sunt disciplinae: nam medicus uel commoda, uel incommoda, in corpore futura praenoscit; sicut ait Hippocrates, oportere Medicum dicere de aegro: τά τε παρεόντα, καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. i. e. Quae sint, quae fuerint, quae mox uentura sequentur: id quod congruit diuinationibus.* A Patre uero rationem oculorum curandorum edoctus, ab auctore Etymologici magni perhibetur *Asclen quendam*, Epidauri Tyrannum, ὀφθαλμοῦντα sanasse, et hinc nomen Ἀσκληπιοῦ accepisse. Sed et Hierocles, *ueterinariae medicinae scriptor*, in *Praef. p. 3*, tradit, Aesculapio *equorum* simul ac hominum salutem curae esse. Ὁ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ΣΩΤΗΡ ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ, ᾧ πάντως τοῦ καὶ ΙΠΠΩΝ μελεῖ. i. e. *Humani generis seruator, Aesculapius; cui omnino etiam* EQVI *curae sunt*. Reinesius, in *Syntagm. Inscript. p.* 152, tradit, eundem Deum commentitium habitum esse pro auctore ποιητικῆς, h. e. ut ille interpretatur, *Artis chemicae*. Sed id forte possit ad *Clinicen* referri. Hyginus enim, *Fab. CCLXXIIII*, ipsam *Clinicen*, quae Galeno appellatur τελεία ἰατρικὴ καὶ τοῖς ἑαυτῆς μέρεσιν συμπεπλη-

πεπληρωμένη, tribuit Aesculapio. *Chiron Centaurus*, inquit, *Saturni filius*, (quo magistro usus erat Aesculapius) *artem medicinam chirurgicam ex herbis primus instituit. Apollo artem ocularium medicinam primus fecit. Tertio autem loco Asclepius, Apollinis filius*, CLINICEN *reperit*. Hinc forte et Prudentius, in *Apotheosi*, *u*. 273, Aesculapium festiue uocauit *Deum clinicum*. Imo tantam uim Aesculapio tribuerunt, ut ab eo mortuos excitatos atque in uitam reuocatos esse tradiderint. Cuius rei infra quaedam exempla afferemus. Quae uero ipse Diodorus Siculus, *Libr. IIII*, *p*. 189, eo interpretatur, ut *multos desperate aegrotantes* ab Aesculapio παραδόξως, et praeter opinionem hominum, sanatos fuisse dicat.

XIII.

HYGEAM inter Aesculapii liberos recenset Scholiastes Aristophanis, ad *Plutum*, *u*. 639. Πολλοὶ δὲ παῖδες τοῦ Ἀσκληπιοῦ· Ποδαλείριος, Μαχάων, Ἰασώ, Πανάκεια, Ὑγεία. i. e. *Aesculapio multi fuere liberi: Podalirius, Machaon, Iaso, Panacea, Hygea*. Plures enumerat Suida, sub uoce Ἠπιόνη. Ἠπιόνη, inquit, γυνὴ Ἀσκληπιοῦ, καὶ θυγάτηρ αὐτῆς Ὑγεία, Αἴγλη, Ἰασώ, Ἀκεσώ, Πανάκεια. Sicuti uero, docente Scholiaste Aristophanis, l. c. ceteri liberi Aesculapii; ita et *Hygea*, a Patris munere, sua inuenerunt nomina: dicta enim est παρὰ τὸ ὑγείαν παρέχειν. Latinis audiit SALVS. Sic enim apud Gruterum, *p. I. XVIII*, *n*. 1 *et* 2; et apud Reinesium, *p. CLII*, AESCVLAPIO adiungitur SALVS. A qua tamen SALVTIS PVBLICAE numen distinctum fuisse, recte ostendunt, Cellarius, *Differt. de Antiquitatibus medicis*, *C. III*, *Sect. VIII*; et Struuius, in *Antiquit. Rom. Syntagm. p*. 130. At huic in eo adstipulari non possumus, quod ad eandem *Hygeam* etiam nomen DEAE VALENTIAE, quod in antiquo lapide, apud Gruterum, *p. II*, *n*. 12, exhibetur, referendum censuit. VALENTIA enim potius uidetur esse nomen, συνώνυμον ROMAE, quae et ipsa dicitur fuisse filia Aesculapii; de qua Seruius,

De Hygea.

 ad

ad *Virgil. Eclog. I, u.* 20: *Roma*, inquit, *ante Romulum fuit, et ab ea Romulus nomen acquisiuit; sed de flaua et candida* ROMA, AESCVLAPII FILIA, *nouum nomen Latio fecit; tantum conditricis nomine omnes Romani uocantur: Marinus, Lupercorum Poeta*, *dixit*. Quae uero sigillatim medicinae experimenta uel fecerit, uel inuenerit, Hygea, ab antiquis traditum annotatumque hucusque non inuenimus, nisi quod supra iam innuimus, eam passim in societatem elogiorum cultusque Parentis uenisse. Supersunt etiam duo ueteres hymni Hygeae dicati; quorum alterius auctor fuit Ariphron Sicyonius, qui extat apud Athenaeum, *Deipnos. Libr. XV, p.* 772; alter inter *hymnos*, ut dicuntur, *Orphicos*, *p.* 165 *edit. Eschenb.* legitur; cuius tantum partem hoc loco repetere liceat:

Ἱμερόεσσ', ἐρατή, πολυθάλμιε, παμβασίλεια,
Κλῦθι μάκαιρ' ΥΓΙΕΙΑ, φερόλβιε, μῆτερ ἁπάντων,
Ἐκ σέο γὰρ νοῦσοι μὲν ἀποφθινύθουσι βροτοῖσιν,
Πᾶς δὲ δόμος θάλλει, πολυγηθὴς εἵνεκα σεῖο,
Καὶ τέχναι βρίθουσι· ποθεῖ δέ σε κόσμος, ἄνασσα,
Μοῦνος δὲ στυγέει σ' ἀΐδης ψυχοφθόρος αἰεί.
Εὐθαλής, εὐκταιοτάτη, θνητῶν ἀνάπαυμα.
Σοῦ γὰρ ἄτερ πάντ' ἐστὶν ἀνωφελῆ ἀνθρώποισιν.

h. e. ex interpretatione Meibomii:

Suauis, amata, uirens laetum, super omnia regnans,
Diua SALVS, *opibus pollens, audi, incluta Mater.*
Tu morbos miseris prohibes mortalibus: omnes
Per te aedes florent, in te laetantur; amoenae
Per te artes augent. Te reginam expetit orbis.
Te uiolens odit Pluto, cui funera curae.
Exoptata, uigens, hominum praedulce leuamen.
Te sine in humana prorsus nihil utile uita.

XIIII.

Quemadmodum uero iam ſupra non nulla recenſuimus elogia, quae *Aeſculapio* atque *Hygeae* tribui conſueuerunt; ita nunc illud adhuc ſigillatim expendemus, quo in noſtro monimento uocantur ΘΕΟΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΙ, h. e. *Dii, qui homines amant*. Hanc laudem homines pagani iam olim paſſim ſuis adſcripſerunt Diis. Sic legimus apud Platonem, *Libr. IIII de Legibus*, *p.* 713: Ὁ Θεὸς φιλάνθρωπος ὢν, τὸ γένος ἄμεινον ἡμῶν ἐφίστη τὸ τῶν Δαιμόνων. h. e. *Deus, generis humani amans, Geniorum genus genere noſtro praeſtantius nobis praefecit*. Plutarchus etiam, *ad Principem indoctum*, *p.* 781, ita ſcribit: Ὁ Θεὸς τοὺς τὴν ἀρετὴν ζηλοῦντας αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν καὶ φιλάνθρωπον ἀφομοιοῦντας ἑαυτοὺς ἡδόμενος αὔξει, καὶ μεταδίδωσι τῆς περὶ αὐτὸν εὐνομίας καὶ δίκης καὶ ἀληθείας, καὶ πρᾳότητος. h. e. *Deus eos homines, qui uirtutem ipſius aemulantur, et bonitate atque amore erga homines ipſum referre conantur, ſtudio eorum delectatus auget, ſuaque eos aequitate, iuſtitia, ueritate, ac manſuetudine, impertit.* Sed et haec legimus apud eundem Plutarchum, in *uita Numae*, *p.* 62: Καί πού λόγος ἔχει, τὸν Θεὸν, οὐ φίλιππον, οὐδὲ φίλορνιν, ἀλλὰ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΝ ὄντα, τοῖς διαφερόντως ἀγαθοῖς ἐθέλειν συνεῖναι, καὶ μὴ δυσχεραίνειν, μηδὲ ἀτιμάζειν ἀνδρὸς θείου καὶ σώφρονος ὁμιλίαν. h. e. *Sane, rationi conueniens eſt, cum Deus non equorum, uel auium, ſed hominum, amore teneatur, eum cum iis, qui eximie boni ſunt, cupere una eſſe, neque dedignari hominis diuini & ſapientis familiaritatem.* Non ſecus et Lucianus Diis Φιλανθρωπίαν adſcribit in *Bis accuſato*, *p.* 32: Πάντα ταῦτα ὑπὸ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ οἱ θεοὶ ποιοῦσι. i. e. *Omnia haec, qui ipſorum erga homines amor eſt, operantur Dii*. Similiter Hierocles, in *Comment. ad aurea Carm. Pythag. p.* 70, de Deo loquens: Τὸ τῆς ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ ἀγαθὸν κοινῷ τῷ γένει προτείνει. i. e. *Deus bonitatem ſui erga homines amoris in uniuerſum omnino genus extendit*.

De titulo φιλανθρωπίας.

In

In quam ſententiam etiam ſcribit Iulianus, *T. I Oper. p.* 289: Καθάπερ οἱ τοῖς ἑαυτῶν δεσπόταις συνδιαθέμενοι, περὶ τε φιλίας, καὶ σπουδὰς, καὶ ἔρωτας, ἀγαπῶνται πλέον τῶν ὁμοδούλων· οὕτω νομιστέον φύσει ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΝ ὂν τὸ θεῖον, ἀγαπᾶν τοὺς φιλανθρώπους τῶν ἀνδρῶν. h. e. *Quemadmodum ii, qui iisdem, quibus heri ſui, rebus afficiuntur, uelut amicitiis, ſtudiis, et amoribus, plus conſeruis ceteris ab illis amantur; ſic diuinum numen, quod natura ſua generis humani amans eſt, eadem uirtute putandum eſt praeditos homines diligere.* Clemens Alexandrinus, in *Protrept. p.* 26 *et* 27, oſtendit, paganorum quosdam Deos et Genios habitos fuiſſe φιλανθρώπους, quosdam ἀπανθρώπους καὶ μισανθρώπους. Sigillatim Iupiter etiam a Luciano, in *Prometheo, p.* 176, uocatur πάνυ φιλάνθρωπος. Itemque a Iuliano, apud Cyrillum, *Libr. VI, p.* 198, ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν δεσπότης καὶ πατὴρ Ζεύς. Sed et Minerua, apud Ariſtidem, *T. I, p.* 24, audit φιλανθρωποτάτη καὶ δυνατωτάτη. Nihil attinet, plura huius rei teſtimonia congerere. Quid ergo mirum, *Aeſculapium* etiam et *Hygeam*, propter tot ingentia, quae homines ſtolidi ipſis in acceptis referebant, beneficia, dictos eſſe ΘΕΟΥϹ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΥϹ; Et cur non medicinae Praeſidibus tribuiſſent humanitatem ac φιλανθρωπίαν, cum haec uirtus, iudice Scribonio Largo, in *Epiſtola ad C. Iulium Calliſtum*, nulli non Medico ſit commendanda. *Malum inuidentiae*, inquit, *cum omnibus animantibus inuiſum eſſe debet, tum praecipue Medicis, in quibus, niſi* PLENVS MISERICORDIAE *et* HVMANITATIS ANIMVS *eſt, ſecundum ipſius Profeſſionis uoluntatem; omnibus Diis et hominibus inuiſi eſſe debent.* Certe, ſi auctori *Etymologici magni* fides habenda, Aeſculapius olim proprio nomine ΗΠΙΟϹ, i. e. MITIS, appellatus eſt, ἢ ἀπὸ τῶν τρόπων, ἢ ἀπὸ τοῖς τέχναις καὶ τοῖς τῶν χειρῶν ἠπιότητος. Secundum autem eundem Ἐτυμολόγον, ἐκ μεταλήψεως ΗΠΙΟΣ audit πρᾶος, καὶ ἠπιώτατος, ὁ ἐν λόγοις πραό-

τατος

πατος καὶ ἥσυχος. Sic et in *Hymno Orphico* Aesculapius dicitur ἠπιοδώτης, i. e. *dans mitia*, uel *mitigator*. Et Statio, *Libr. III Silu. IV, u. 25*, audit MITIS DEVS. Quin, apud Aristidem, in *Orat. de Puteo Aescul. T. I, p.* 442, disertis uerbis uocatur ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΘΕΩΝ ΠΡΑΟΤΑΤΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΤΑΤΟΣ, h. e. *Deus omnium Deorum mitissimus, et humani generis amantissimus*. φιλάνθρωπος autem, in *Cyrilli Glossis*, Latine redditur: *humanus, clemens*; et φιλανθρωπία, *humanitas, clementia, indulgentia*. Gellius, *Libr. XIII Noct. Att. c. XVI*, ait, *humanitatem* id uulgo *esse, quod a Graecis φιλανθρωπία dicitur, et significare dexteritatem quandam beneuolentiamque erga omnes homines promiscuam*. Nostra uernacula φιλάνθρωπον, si *etymon* spectes, satis apte reddit *Leutselig*; φιλανθρωπίαν, *die Leutseligkeit*. Thomas Magister, in Ἐκλογ. Ὀνοματ. Ἀττικ. ait: ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ ὐ μόνον ἡ ἀπὸ τῶν ὑπερεχόντων εἰς τὐς ἐλάττὐς εὐμένεια, ὡς ἡ τῦ Θεῦ φιλανθρωπία περὶ ἡμᾶς, καὶ τῦ βασιλέως περὶ τῦ ὑπηκόυ, καὶ τῶν ἀρχόντων πρὸς τὐς ὑπὸ χεῖρα, ἀλλὰ καὶ ἡ τινὸς ἁπλῶς πρὸς ὁντινῦν φιλία καὶ διάθεσις ἀγαπητική. h. e. φιλανθρωπία *non solum est superiorum erga inferiores beneuolentia, prout est amor DEI erga nos, et Regis erga subiectos, et imperantium, siue herorum erga seruos; sed et est simpliciter cuiuslibet erga quemlibet amicitia et propensa uoluntas*. Proprie uero Aelianus, *Libr. XIII, c.* 31, φιλάνθρωπον, *amicum et benignum erga homines* uocat. Ξενοκράτης τά τε ἄλλα ἦν φιλοικτίρμων, καὶ ὐ μόνον φιλάνθρωπος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἀλόγων ζώων ἠλέει. i. e. *Xenocrates cum in ceteris misericors erat, tum uero non solum amicus hominum, sed complura etiam brutorum animantium misericordia prosequebatur*. Quamuis uero sic haec uox proprie et generatim notet *amorem erga homines*, ac tum de DEO, amante homines, tum de hominibus amantibus homines, dici soleat: ex frequentiori tamen usu non uulgarem illum, sed prorsus eximium et singularem, significat amorem. Cuius

natu-

naturam quodammodo defcribere uoluit Iulianus, in *Fragm. Orat. Opp. p.* 289. Ἡ φιλανθρωπία, inquit, πολλὴ καὶ παντοία· καὶ τὸ πεφεισμένως κολάζειν τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τῷ βελτίονι τῶν κολαζομένων, ὥσπερ οἱ διδάσκαλοι τὰ παιδία· καὶ τὸ τὰς χρείας αὐτῶν ἐπανορθοῦν, ὥσπερ οἱ θεοὶ τὰς ἡμετέρας. —. φαίην δ' ἂν εἰ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, ὅτι καὶ τοῖς πολεμίοις ἐσθῆτος καὶ τροφῆς ὅσιον ἂν εἴη μεταδιδόναι. κ. τ. λ. h. e. φιλανθρωπία, *fiue amor et benignitas erga homines, eft multiplex et uaria: cuiusmodi eft, moderatum effe in poenis irrogandis, idque ad eorum, qui puniuntur, utilitatem referre, perinde ut praeceptores in pueros animaduertunt. Tum, eorum fubleuare neceffitates, uti noftras Dii fubleuant. —. Dicam amplius, etfi praeter communem opinionem id effe uideatur, etiam hoftibus ipfis ueftes et alimenta largiri, fas fanctumque effe.* De DEI ueri φιλανθρωπίᾳ paffim differit Clemens Alexandrinus. Quae quamuis nullis unquam uerbis fatis exprimi, nullaque cogitatione plene comprehendi, poffit; nunc tamen addemus, quomodo ad locum *Epift. ad* TIT. *III, u.* 4, in *Bibliis illuftr. Cal.* defcribatur a B. Hunnio, Theologo quondam uere pio et humanitatis ftudiofiffimo. Φιλανθρωπίαν, inquit, *ut Latina lingua uoce una reddere non poteft, fic Emphafin eius nulla uis humanae eloquentiae ualet affequi. Defignat autem admirandum illum amorem, quo aeternus* DEVS *mortalem hominem, Creator egenam creaturam, ipfa Iuftitia et Sanctitas peccatores miferos, adeoque hoftes et inimicos fuos, coelefti fauore fuo dignatur, omnique memoria offenfarum penitus inducta, gratiam et* ἀμνηστίαν *fancit cum perpetuo benefaciendi ftudio coniunctam.*

XV.

De θεοφανείᾳ Aefculapii. Etfi uero non paucae adferri poffunt rationes, ob quas Pagani *Aefculapium* fuum atque *Hygeam* θεοὺς φιλανθρώπους appellandos putarint; prae ceteris tamen illuftre φιλανθρωπίας ipforum teftimonium habebant, cum crederent, hos etiam

Deos

Deos uariis modis hominibus ſe *manifeſtaſſe*, et, quod Plutarchus in *uita Numae*, *p.* 62, ait, hominum excellenti uirtute praeditorum familiaritate delectatos eſſe. Cuiusmodi *φιλανθρωπίας* exemplum diſerte ipſum etiam Aeſculapium l. c. nominat Plutarchus. *Σοφοκλεῖ δὲ καὶ ζῶντι τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπιξενωθῆναι λόγος ἐστὶ, πολλὰ μέχρι δεῦρο διασώζων τεκμήρια. καὶ τελευτήσαντι τυχεῖν ταφῆς ἄλλως θεὸς (ὡς λέγεται) παρέσχεν.* i. e. *Sophoclis etiam uiui Aeſculapium hoſpitio uſum fama eſt, quae multa ad hanc usque memoriam ueſtigia retinet; et defuncto alium Deum perhibent ſepulturam curaſſe.* Multorum autem ſcriptorum ueterum auctoritate conſtat, miſeris iſtis hominibus perſuaſum fuiſſe, Aeſculapium iis cumprimis, quos amore et beneficio ſuo dignos cenſuerit, tum ſomniantibus, tum etiam aliquando uigilantibus, APPARERE, et praeſentiae ſuae ac beneuolentiae ſignum dare, ut ſalubria illis remedia atque conſilia ſuggereret. Huiusmodi *θεοφάνειαν*, *ἐπιφάνειαν*, *ἐπιφοίτησιν*, *παρουσίαν*, *κατάβασιν*, uti loquuntur, de multis Diis perhibebant excoecati illi homines. De qua re non pauca notauit Spanhemius, *de uſu et praeſt. numiſm.* *T. I*, *p.* 424, *et ſeqq.* Itemque ex inſtituto ſolerterque id argumentum tractauit Io. Gottlob. Nimptſchius, in *Diſſert. de* ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΙϹ ΘΕΩΝ, Lipſiae A. 1720 habita. Vix autem alicui DEO frequentius tribuerunt SALVTAREM APPARITIONEM, quam AESCVLAPIO. Vnde et in eius fanis cubabant aegroti, ut per ſomnium de remedio monerentur. Inſigne apparentis Aeſculapii exemplum habet Ariſtophanes, in *Pluto*. Quot uero non apparitiones Aeſculapii, quot non ſomnia, quot non pharmaca et conſilia ab eodem ſibi ſuppeditata, in *ſacris ſermonibus ſuis* commemorat, uel iactat potius, fingitque, Ariſtides, Adrianenſis, Orator ille et Aeſculapii ſacerdos! Sic enim, inter alia, in *ſermone ſacro I*, *Tom. I*, *p.* 480, ubi eiusdem Aeſculapii multa in ſe beneficia commemorat: Κἀγω, inquit, *πάντα μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι τὰ τοῦ σωτῆρος ἀγωνίσματα*,

νίσματα, ὅσων ἀπέλαυσα εἰς τήνδε τὴν ἡμέραν. — — Ἑκάστη γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ νυκτῶν, ἔχει συγγραφὴν, εἴτις παρὼν, ἢ τὰ συμπίπτοντα ἀπογράφειν ἐβούλετο, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν διηγεῖσθαι. ὧν τὰ μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ παρὼν, τὰ δὲ τῇ πομπῇ τῶν ἐνυπνίων ἐνεδείκνυτο, ὅσα γε δὴ καὶ ὕπνον λαχεῖν ἐξῆν. i. e. *Nec ego possim Seruatoris* [Aesculapii, de quo loquitur,] *explicare operam, quam ad hunc usque diem nobis praestitit.* — —. *Nam singulae dies nostrae similiter et noctes, historiam continent, si quis uel euentus rerum uellet, uel* DEI *prouidentiam, explicare; qua partim* PRAESENS APERTE, *partim* SOMNIIS MISSIS, *cum quidem res in somnia cadere poterat, erga nos usus est.* Sic et Aegis, in Cilicia, si quidem fides haberi potest Philostrato, Aesculapius adhuc Apollonii tempore hominibus palam apparuit. Ait enim ille, in *Vita Apollonii, L. I, c. V*: Ἐν Αἰγαῖς ἦν καὶ ἱερὸν Ἀσκληπιοῦ, καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς αὐτὸς ἐπίδηλος τοῖς ἀνθρώποις. h. e. *Erat etiam Aegis templum Aesculapii, et* IPSE AESCVLAPIVS *quandoque se hominibus* MANIFESTABAT. Idem et in *Vitis Sophistarum, Libr. II, c. IIII*, de Antiocho, Sophista, haec commemorat: Τὰς δὲ πλείους τῶν νυκτῶν ἐς τὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἱερὸν ὑπεκάθευδεν, ὑπέρ τε ὀνειράτων, ὑπέρ τε ξυνουσίας, ὁπόση ἐγρηγορότων τε καὶ διαλεγομένων ἀλλήλοις· διελέγετο γὰρ αὐτῷ καὶ ἐγρηγορότι ὁ Θεὸς, καλὸν ἀγώνισμα ποιούμενος τῆς ἑαυτοῦ τεχνῆς, τὸ τὰς νόσους τοῦ Ἀντιόχου ἐρύκειν. i. e. *Plerasque noctes in Aesculapii fano dormiens transigebat, tum insomniorum, tum conuersationis caussa; qualis ibi uiget uigilantes inter atque inuicem differentes. Etenim cum ipso etiam uigilante Deus differtabat, praeclarum artis suae experimentum edens, quod Antiochi morbos arceret.* Ceterum modo *serpentis*, modo *hominis*, forma indutus credebatur *apparere* Aesculapius. Sic, ubi Liuius *Libr. XI*, 13, narrat, quemadmodum *Aesculapius* delatus sit Romam, refert, *anguem* ex templi Epidauriorum adytis prolapsum, tandem Romanorum nauem adscendisse,

diſſe, Sacerdotesque clamitaſſe, *Numen eſſe, et ſalutari ſemper oſtento, non nunquam hac* ANGVIS *forma conſpici*. Conſ. Ouidii *Metamorph. Libr. XV, Fab. L.* Hinc et circa baculum Aeſculapii *ſerpens* uolutus fingebatur, et ſemper fere eum Deum comitari perhibebatur. Vnde et Aeſculapium cognomen Σωτῆρος et Ὀφιούχου, i. e. *ſerpentarii*, retuliſſe, conſtat. At, in Comoedia Ariſtophanis, quae *Plutus* inſcribitur, *u.* 709, Aeſculapius fingitur etiam humana forma indutus apparuiſſe, et compoſito magnificoque gradu circuiſſe aegros. Et Iulianus, apud *Cyrillum*, *Libr. VI*, *p.* 200, ait: Ὁ Ἀσκληπιὸς ἐπὶ γῆς ἐξ οὐρανοῦ ποιησάμενος πρόοδον, ἑνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, περὶ τὴν Ἐπίδαυρον ἐφάνη. i. e. *Aeſculapius e coelo in terram progreſſus hominis forma unice quidem circa Epidaurum apparuit*. Qui licet in numis, marmoribus, auctoribus Graecis et Latinis, plerumque *ſenex* ac *barbatus* delineetur; interdum tamen etiam tanquam *puer* et *iuuenis* occurrit, uti e. g. Pauſanias, *Libr. VIII*, memorat Ἀσκληπιοῦ παιδὸς ἱερὸν, i. e. *Aeſculapii Pueri fanum*. Id quod pluribus teſtimoniis comprobat Cuperus, in *Harpocrate*, *p.* 78.

XVI.

Quibus rebus ex *mythologia* ueterum repetitis, cum animaduerteremus, Aeſculapium paſſim, DEVM, et ΣΩΤΗΡΑ, ſiue SERVATOREM, uocari, eiusdemque praedicari ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΝ, et SALVTAREM APPARITIONEM, atque alia in homines beneficia: e diuinis literis nobis in mentem uenit locus illuſtris, quo de uero et unico generis humani SALVATORE, ſimilia, ſed ueriſſima ſanctiſſimaque ratione praedicantur. Ita enim Diuus Apoſtolus, ad *Titum Cap. III, u.* 4 *et* 5, ſcribit: Ἡ χρηστότης καὶ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ ΕΠΕΦΑΝΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ, ΘΕΟΥ. — — κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ΕΣΩΣΕΝ ἡμᾶς, διὰ ΛΟΥΤΡΟΥ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ, ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΙΝΩ-

Locus ex Epiſt. ad Titum III, u. 4, proponitur.

ΣΕΩΣ Πνεύματος ἁγίε. h. e. *Benignitas et humanitas apparuit Saluatoris noſtri*, DEI. — —. *Secundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis et renouationis Spiritus Sancti*. Sunt, qui exiſtiment, haec uerba ad CHRISTVM, Seruatorem noſtrum, ἀμέσως referri: quia in *Nouo Foedere* Filius Dei κατ᾽ἐξοχὴν ὁ Σωτὴρ nominari ſolet; eidemque χρηςότης, et φιλανθρωπία, itemque ἐπιφάνεια, eximie conuenit. Atque in hanc ſententiam, quod iam B. Calouius, in *Bibliis illuſtratis*, obſeruauit, quondam Bernhardus, *Serm. I de Natali Domini*, ſcripſit: *Apparuerat antea potentia in rerum creatione; apparebat ſapientia in earum gubernatione; ſed benignitas miſericordiae nunc maxime apparuit in humanitate*. Quo facit etiam e Graecis Theophylacti περίφρασις, ſic Latine reddita: *Cum benignitas et humanitas apparuit Saluatoris, Dei noſtri; id eſt, cum incarnatus eſt Vnigenitus, et ſimilis nobis effectus*. Cum uero, in ſequentibus uerbis, *Spiritus Sanctus effuſus dicatur per Ieſum Chriſtum, Saluatorem noſtrum;* id, docente B. Calouio, notatur, MERITO CHRISTI hanc effuſionem nobis eſſe acquiſitam; quia CHRISTVS et *cauſſa efficiens prima* cum PATRE huius effuſionis ratione θεολογίας, quatenus idem cum Patre eſt DEVS; et *cauſſa meritoria*, ratione τῆς οἰκονομίας, quatenus *Mediator* noſter eſt Θεάνθρωπος. Quae interpretatio utique pia eſt, neque quicquam ab ἀναλογίᾳ ſanctae Fidei habet alienum. Interim naturali uerborum ſtructurae conuenientior uidetur altera interpretatio, ſecundum quam plurimi Theologi noſtri, teſte eodem Calouio, per *Seruatorem noſtrum* DEVM, hoc loco ἀμέσως intelligunt DEVM PATREM; qui et ipſe in uniuerſum nos ſeruat omnes, ut Creator, et qui inprimis in CHRISTO inſtaurat ſalutem noſtram; quique *illuceſcere nobis facit* benignitatem et φιλανθρωπίαν ſuam in negotio ſalutis noſtrae, et inprimis in ἐπιφανείᾳ *Orientis ex alto*, *erga eos, qui in tene-*

bris

bris sedebant. Ioh. III, 16. *Luc. I*, 78. *etc.* Vtram uero interpretationem amplecti aliis uisum fuerit; ii in impiorum Paganorum *mythologia* de APOLLINE, eiusque filio, AESCVLAPIO, deprehendent quasdam loquendi formulas istis quodammodo similes. Sicut enim *Aesculapius*, ita et eius Pater, APOLLO, passim celebrabatur tanquam Θεὸς Σωτὴρ, et utriusque benignitas et amor erga homines, atque *salutaris apparitio*, iactabatur. Id quod pluribus ostendit Spanhemius, de *usu et praestant. Numism. T. I, p.* 416. *et* 417. Quo et ea pertinent, quae hac de re Iulianus, *impius Apostata, Orat. IIII, p.* 153. *Opp.* uelut in compendio tradit: Ἔτι σοι λέγω, πῶς τῆς ὑγιείας καὶ σωτηρίας πάντων προὐνόησε, τὸν Σωτῆρα τῶν ὅλων ἀπογεννήσας Ἀσκληπιόν. i. e. *Quid illud praeterea tibi de* SOLE, i. e. APOLLINE, *commemorem; quemadmodum sanitati ac saluti omnium consuluerit*, SERVATOREM OMNIVM GIGNENS AESCVLAPIVM?

XVII.

An et quomodo Christiani Aesculapio opposuerint CHRISTVM?

Quae cum ita sint, suspensas fere ambiguasque rationes habemus, utrum dicamus, diuum Paullum uoces ex ipsa *mataeologia* Paganorum depromtas ad sanctissimae religionis Christianae mysteria exprimenda accommodasse; an potius existimemus, Paganos Christianae religioni surripuisse uocabula diuiniora, eademque ad superstitionis suae atque *idololatriae* profanitatem detorsisse? Vtrumque alias certo modo fieri potuisse credimus. Quod si enim consideremus expendamusque singularem istam stili diuinioris συγκατάβασιν, qua e. g. uocabula rei *agonisticae* et militaris ad sacros usus transtulit; mirum non est, Spiritum diuinum in proponendis mysteriis aliquando etiam κατ' ἄνθρωπον locutum, Paganorum sermonem ab omni impietate purgatum ac quasi ciuitate christiana donatum sanctiorum rerum usui consecrasse. Qua de re legere licet B. Gottfridum Olearium (cuius eximia

meri-

merita etiam post cineres suspicimus) in *Dissert. de* Κοινωνίᾳ *cum* CHRISTO *et Daemoniis.* Ista autem ratione fieri potuit, ut Diuus Paullus, cum ad Titum, Episcopum Cretensium, scriberet, Cretensesque simul ueritate coelesti imbuendos ostenderet, in loco proposito CHRISTVM, uerum generis humani Seruatorem, opposuerit Aesculapio, quem Cretenses tanquam *Deum* et *Seruatorem* coluerint, cuius χρηστότης et φιλανθρωπίαν celebrarint, cuiusque iactarint ἐπιφάνειαν σωτήριον, siue *apparitionem salutarem*. Quemadmodum autem Cretenses, teste Diodoro Siculo, *Libr. V*, *p.* 237, gloriabantur, honores Deorum, et sacrificia, ritusque mysteriorum, ex Creta potissimum ad ceteros peruenisse mortales; ita constat, eos sigillatim etiam cultui Apollinis et Aesculapii deditos fuisse. Inter celebres Insulae Cretensis urbes fuit Gortyna; ibi, praeter alios Deos, singulari cultu adorati sunt *Apollo*, et *Aesculapius*; unde et uterque cognomen *Gortynii* retulisse uidetur. *Apollinis Gortynii* meminit Antoninus Liberalis, *Metamorph. XXV.* Item Stephanus Byzantinus, *de Vrbibus:* ΠΥΘΙΟΝ, inquit, τὸ πάλαι μεσαίτατον τῆς ἐν Κρήτῃ Γορτυνίης· ἐν ᾧ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΙΕΡΟΝ ἐστι. i. e. PYTHIVM, *maxime medius olim Gortynae in Creta locus, in quo* APOLLINIS TEMPLVM *est*. At *Aesculapium Gortynium* commemorat Pausanias, in *Corinth. p.* 137. Atque hic ipse fortasse Aesculapius fuit, qui non solum Cretensium, sed et Afrorum, frequenti confluxu coli consueuit in fano Lebenaeo, quod erat *Lebenae*. Lebene autem, sita ad mare Libycum, fuit Gortyniorum nauale et *emporium;* id quod Meursius, de *Creta*, *cap. X*, comprobat auctoritate Strabonis. De ipsius autem Aesculapii cultu haec tradit Philostratus, in *Vita Apollonii*, *Libr. IIII*, *c. XI:* Προήει δὲ ἐπὶ Γόρτυναν, πόθῳ τῆς Ἴδης, ἀνελθὼν δὲ, καὶ τοῖς θεολογουμένοις ἐντυχὼν, ἐπορεύθη ἐς τὸ ἱερὸν τὸ Λεβηναῖον· ἔστι δὲ Ἀσκληπιοῦ· καὶ ὥσπερ ἡ Ἀσία ἐς τὸ Πέργαμον, οὕτως ἐς τὸ ἱερὸν τοῦτο ξυνεφοίτα ἡ Κρήτη. Πολλοὶ δὲ καὶ Λιβύων ἐς αὐτὸ περαιοῦνται, καὶ γὰρ τέτραπται πρὸς τὸ

Λυβικὸν

λυβικὸν πέλαγος. h. e. *Progreſſus uero eſt Apollonius Gortynam, Idae ſtudio; quem cum adſcendiſſet, et de Diis, quae feruntur, exploraſſet, ad Fanum Lebenaeum abiit, quod eſt* AESCVLAPII: *utque Pergamum Aſia, ita* TEMPLVM HOC TOTA CRETA *accedebat; quin ex Lybicis etiam multi ad hoc ipſum traiiciebant, quippe ad mare Libycum ſitum.* Huius ipſius templi Aeſculapii meminit etiam Pauſanias, in *Corinth. cap. XXVI, p.* 172: Τὸ δ' ἐν Βαλανάγραις ταῖς Κυρηναίων, ἐςὶν Ἀσκληπιὸς καλέμενος ἰατρὸς, ἐξ Ἐπιδαύρε καὶ ἔτος· ἐκ δὲ τῦ παρὰ Κυρηναίοις, τὸ ἐν Λεβήνῃ, τῇ Κρητῶν, ἐςιν Ἀσκληπεῖον. h. e. *Sed et qui Balanagris colitur apud Cyrenaeos* AESCVLAPIVS, *cui cognomen eſt* MEDICO, *ex Epidauro ſumtus eſt. Ad Cyrenaici quidem ſimilitudinem factum eſt id* AESCVLAPII TEMPLVM, *quod extat* LIBENAE, VRBE CRETENSIVM. Vt uero eo luculentiori teſtimonio pateat, quemadmodum cultus *Aeſculapii* et *Hygiae* inter Cretenſes uiguerit, et ad poſteriora etiam tempora propagatus fuerit; exhibemus in fronte huius exercitationis ἔκτυπον numi, Traiani aetate cuſi, qui imagines *Aeſculapii* et *Hygiae* coniunctas, easque ſolito ornatu effictas, refert, additis uerbis: ΚΟΙΝΟΝ ΚΡΗΤΩΝ. i. e. *commune Sacrum, uel Templum, Cretenſium*; quem numum Io. Vaillantius, inter *Numiſmata Imperatorum Graece loquentia*, *pag.* 28, et in *Appendice Iconum*, exhibet. Non uacat nobis nunc alios huius generis numos, eosque antiquiores, quaerere: minus tamen ambigimus, quin cultus Aeſculapii inter Cretenſes multo fuerit uetuſtior; cum fabulae tradant, eum multis ſaeculis ante C. N. inſigni miraculo in Creta inclaruiſſe, poſtquam Androgeona, filium Minois, Regis Cretenſium, ex morte reſuſcitaſſe uitaeque reſtituiſſe perhibeatur; de quo Propertius, *Libr. II*, *Eleg. I*, ita cecinit:

Et DEVS *extinctum Creſſis* EPIDAVRIVS *herbis*
Reſtituit patriis Androgeona ſuis.

Ad quem locum Pafferatii *Praelectiones* confulere licet; qui ibidem annotauit, etiam *Glaucum*, alterum Minois filium, opera Aefculapii ad uitam reuocatum dici in Hygini *Fab. XXXXVIIII*; nifi frater pro fratre, uel idem Androgeon, qui et Glaucus, dicatur. Tantam ergo tamque execrandam Cretenfium fuperftitionem in colendo Apolline et Aefculapio cum non ignorarit diuus Paullus; quid mirum, fi et in iftis uerbis citatis ad eandem quodammodo refpexerit, et commentitiis illis Seruatoribus uerum oppofuerit generis humani Seruatorem, CHRISTVM, atque uoluerit, ut hunc potius intuerentur, ueraque fide amplecterentur, qui omnino uerus certusque omnium hominum fit Seruator, et cuius χρηστότης, fiue benignitas, in infinitum fit maior, cuius φιλανθρωπία ineffabili ratione fit fanctior, et cuius ἐπιφάνεια, fiue *apparitio*, longe fit mirabilior, atque uniuerfo generi humano falutarior? Cuiusmodi loquendi argumentandique ratio certe in fcriptis fanctorum Ecclefiae Patrum non raro occurrit; ac nominatim Iuftinus Martyr aliquoties CHRISTVM et *Aefculapium* inter fe expreffe confert; ubi quidem καθ' ἄνθρωπον aduerfus paganos difputat. Sic loquitur in *Apologia II pro Chriftianis*, *p.* 66: cuius uerba, ut chartae parcamus, nunc duntaxat Latine facta afferemus. *Verbum*, inquit, *quod generatum eft a Deo, absque commiftione generatum effe dicimus, Iefum uidelicet Chriftum, magiftrum noftrum, atque hunc cruci affixum, et refufcitatum adfcendiffe in coelum; nihil noui ab eis, qui apud uos dicuntur effe Iouis filii, afferimus. Scitis enim, quot Iouis liberos illi, qui in pretio apud uos funt, fcriptores memorent: Mercurium quidem, Verbum, interpretem ac doctorem omnium;* AESCVLAPIVM *uero medicum, qui fulminatus adfcenderit in coelum:* et cetera. Et paullo poft, p. 68: *Quod claudos*, inquit, *et paralyticos, et ab ipfa natiuitate debiles ac morbofos a* CHRISTO *fanatos, ac mortuos refufcitatos, memoramus; confentanea his dicere uidemur, quae ab*

AESCV-

AESCVLAPIO *dicta esse feruntur.* — —. *Neque nos propterea, quod eadem, quae illi, dicamus; sed quod ueritatem ipsam profiteamur, suscipi ac probari petimus.* — —. *Imo, priusquam* CHRISTVS *homo inter homines esset, non nulli per Poetas, instinctu, quos diximus, malorum geniorum, ista perinde, atque iam facta essent, fabulis compositis inclusa referre occuparunt.* Similiter Theophilus *ad Autolycum, Libr. I, p.* 77: *Si credis*, inquit, *Herculem, quem flamma absumpsit, uiuere; Aesculapium fulmine tactum uitae restitutum; quae dementia est, nolle dare fidem illis, quae Deus loquitur?* Supersedemus, plura eius generis loca nunc excitare.

XVIII.

An et quomodo pagani Aesculapium oppofuerint CHRISTO?

Verum enimuero sunt, qui existiment, homines paganos potius Christianorum sacra, et diuinas mysteriorum uoces, impia quadam κακοζηλίᾳ ad suas superstitiones fabulasque transtulisse. Id adeo maxime egit Antonius van Dale, in *Dissert. de origine ac ritibus sacri Taurobolii*, quae prima est inter *Dissertationes VIIII, Antiquitatibus inseruientes*, ut ostenderet, *Ethnicos* multa a Christianis fuisse mutuatos, eiusque rei insigne exemplum esse Sacrum Taurobolium, seu *Regenerationem mysticam per Baptismum Sanguinis.* De *Aesculapio* idem fere sentiunt uiri eruditissimi, Michael Rossallus, et Theodorus Hassaeus; quorum ille edidit Dissertationem de *Regno Pergameno* Groningae habitam; cuius argumentum, quod ad Aesculapii cultum pertinet, excerptum affertur, in *Fascic. I Class. III. Bibliothecae Bremensis.* Sic uero, *Sect. 3: Olim*, inquit, *gentilis impietas Apollonium Tyaneum Sanctissimi Saluatoris miraculis opponebat: Quid, si dicamus, Graecos Asiaticos* SALVATORI *generis humani, eiusque miraculis, suum* AESCVLAPIVM, *optimum Deorum, ut putabant, et maxime beneficum, opposuisse?* Atque paullo post, *Sect.* 4, idem: *Furto*, inquit, *duplici, suspiciosi, et male-*

maledici, *et impii homines*, *et Christianis* ERIPIEBANT, *quae eorum erant propria*, *et quae ueri* Σωτῆρος *erant uel uirtutes*, *uel miracula*, *illa omnia eius Satanae et aduersario per Asiam maximo*, *summa cum idololatria tribuebant*. Cui opinioni calculum suum addit CL. Hassaeus, in *Dissert. de Throno Satanae apud Pergamenos ad Apocal. II*, 13; quae in eodem *Fasciculo* continetur; item in *Analectis Biblicis*, quae in *Fascic. VI Class. II eiusdem Biblioth.* extant. Quae res ut luculentius intelligatur, haud existimandum est, Paganos demum post CHRISTVM natum peruersa κακοζηλίᾳ Aesculapium uenerari coepisse, et in illius sacris sacra Christianorum foeda quadam imitatione expressisse. Multo antiquior est fabula Aesculapii. Iam in comoedia *Aristophanis*, qui quadringentis circiter annis ante natum CHRISTVM uixerat, Aesculapius Deus celebratur. In *Pluto* enim, *Act. III*, *Sc. I.* Chorus exclamat: Ἀναβοάσομαι τὸν εὔπαιδα, καὶ ΜΕΓΑ ΒΡΟΤΟΙCΙ ΦΑΝΟC, ΑCΚΛΗΠΙΟΝ. i. e. *Laudabo* (Deum istum) *filium boni Patris, insigne iubar mortalibus, Aesculapium*. Adhaec in eadem Comoedia, quod supra ostendimus, tanquam *Deus salutaris apparuisse* fingitur. Et ne plura circumspiciamus testimonia, iam Hippocrates Aesculapium cum Hygea inter Deos uerendos memorauit, per quos Medicos iurare uoluit. Clemens Alexandrinus, *Libr. I Strom. p.* 43, ex Apollodori *Chronicis* tradit, a regno Herculis, quod fuerat Argis, usque ad ipsius Herculis et AESCVLAPII in Deos relationem, colligi annos triginta, adeoque septingentos annos post Mosis tempora. Pausanias uero in *Corinthiacis*, *Cap. XXVI*, *p.* 172, putat, sed infirmo argumento nixus, Deum statim ab initio habitum Aesculapium, neque eius religionem solo temporis progressu et fama hominum profecisse. Quamuis adeo commentitia Aesculapii diuinitas longe ante CHRISTVM humana carne indutum increbuisset; nihilominus tamen, cum Satanas, infensissimus ille DEI humanique

generis

generis hoſtis, perpetua *κακοζηλίᾳ*, honorem cultumque diuinum ſibi uindicare allaborarit; facile inducimur, ut credamus, illum etiam iam tempore *ueteris Teſtamenti*, in fingenda propagandaque Aeſculapii fabula, ſanctiſſima diuinorum Vatum uaticinia de MESSIA, humani generis SERVATORE in mundum uenturo, imitari, et, quantumuis confuſius adhuc obſcuriusque, exprimere uoluiſſe. Poſtquam autem hic, in *plenitudine temporis*, uti ſacrae literae loquuntur, inter homines APPARVERAT forma humana, et iam myſteria Chriſtianae religionis luculentius proponerentur, atque ineffabilia SERVATORIS beneficia illuſtrioribus documentis explicari intelligique coepiſſent; tunc idem Satanas per Paganorum turbam etiam illam Aeſculapii fabulam noua *κακοζηλίᾳ* latius extendere, et, quicquid fere elogiorum, quicquid miraculorum, CHRISTO SERVATORI tribuebatur, ad eundem Aeſculapium temere et impie accommodare auſus eſt, ita tamen, ut fabulae uanitas impietasque ex omnibus partibus ipſa ſeſe proderet. Id quod probe animaduerterunt, multisque locis oſtenderunt priſci DoctoresEccleſiae Chriſtianae. E quibus nunc iterum nominatim excito Clementem Alexandrinum, qui *Protrept. p.* 16, ita ſcribit: *Τὸν γὰρ ἐυεργετοῦντα μὴ συνιέντες θεὸν*, ΑΝΕΠΛΑΣΑΝ *τινας* ΣΩΤΗΡΑΣ, *Διοσκούρους, καὶ Ἡρακλέα ἀλεξίκακον, καὶ* ΑΣΚΛΗΠΙΟΝ *ἰατρόν*, i. e. *Nam cum Deum benignum non intelligerent;* EFFINXERVNT *quoſdam* SERVATORES, *Caſtorem et Pollucem, et Herculem Auerruncatorem, et* AESCVLAPIVM *Medicum*. Cum adeo ſigillatim Iulianus, *Apoſtata*, cui myſteria chriſtianae religionis non fuerant incognita, iis ad incruſtandam Aeſculapii fabulamprae ceteris abuteretur; recte Cyrillus, Archiepiſcopus Alexandrinus, contra eum diſputauit, et *Libr. VIII*, p. 288, commonſtrauit, *Ἰουλιανὸν ἀθυρυστομίας πεποιηκέναι πρόφασιν τὸ οὕτως ἐξαίρετον καὶ σεπτὸν ἀληθῶς μυστήριον, ὅ προείρηται μὲν διά τε τοῦ νόμου καὶ προφητῶν ἁγίων, ἤχθη γε μὴν εἰς*

πέρας, ἐνανθρωπήσαντος τȣ͂ μονογενȣ͂ς. i. e. *Iulianum petulantiae ſuae occaſionem ex illo tam eximio tamque auguſto myſterio cepiſſe, quod praedictum quidem eſt per legem et ſanctos Prophetas, ueruntamen ad exitum perductum, poſtquam homo factus eſt Vnigenitus.*

XVIIII.

Quaedam κακοζηλίας teſtimonia e fabula Aeſculapii afferuntur.

Vt uero iſtius modi *κακοζηλίας* ratio eo magis pateat; agedum, adhuc quaedam diuinae ueritatis teſtimonia de CHRISTO conferamus cum illis elogiis, quae coeci Pagani ſuo tribuerunt *Aeſculapio*; quamquam fateamur, quaedam eius generis loca ſcriptorum ueterum iam a uiris Clariſſimis, Roſallo et Haſſaeo, praeoccupata fuiſſe. Quod ſi igitur duplex generatio et natiuitas CHRISTI in ſacris literis celebratur; altera aeterna, qua tanquam Filius DEI a Patre ante ſaecula genitus eſt: *Pſalm. II*, 7. *Act. XIII*, 33. altera temporaria, qua in tempore ex muliere natus eſt homo. *Baruch. III*, 38. *Poſthaec in terris uiſus eſt, et cum hominibus conuerſatus eſt. Conf. Gal. III*, 4. *Ebr. II*, 14. et *I ad Timoth. III*, 16: DEVS *manifeſtatus eſt in carne, iuſtificatus eſt in Spiritu, apparuit Angelis, praedicatus eſt Gentibus. etc.* Sic de duplici quadam *Aeſculapii* generatione etiam loqui uidetur Iulianus, *Orat. IIII, p.* 144: Ὁπόσας δὲ ἐν αὐτῷ περιέχων ὁ Θεὸς ὅδε τὰς ἀρχὰς τῆς καλλίςης νοερᾶς συγκράσεως, Ἥλιος Ἀπόλλων ἐςὶ Μȣσηγέτης. ἐπεὶ δὲ καὶ ὅλην ἡμῖν τὴν τῆς εὐταξίας ζωὴν συμπληροῖ, ΓΕΝΝΑ ΜΕΝ ΕΝ ΚΟΣΜΩ ΤΟΝ ΑΣΚΛΗΠΙΟΝ. ΕΧΕΙ ΔΕ ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΠΑΡ ΕΑΥΤΩ. i. e. *Quatenus Deus ille, Sol, omnes in ſe cauſſas praeſtantiſſimae intelligentium temperationis continet*, APOLLO *Muſagetes dicitur: pro eo uero, quod concinnum uitae ordinem complet*, AESCVLAPIVM GIGNIT IN MVNDO, QVEM ET ANTE MVNDVM PENES SE NIHILOMINVS HABVERAT. Et idem apud

apud Cyrillum, *Libr. VI, p.* 200, *et* 287: Ἔλαθέ με μικρῦ τὸ μέγιστον τῶν Ἡλίου καὶ Διὸς δώρων. — Ὁ γὰρ Ζεὺς, ἐν μὲν τοῖς νοητοῖς ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐγέννησεν. εἰς δὲ τὴν γῆν διὰ τῆς Ἡλίου γονίμου ζωῆς ἐξέφηνεν. οὗτος ἐπὶ γῆς ἐξ οὐρανοῦ ποιησάμενος πρόοδον, ἐνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ περὶ τὴν Ἐπίδαυρον ἐφάνη. πληθυνόμενος δὲ ἐντεῦθεν ταῖς προόδοις, ἐπὶ πᾶσαν ὤρεξε τὴν γῆν τὴν σωτήριον ἑαυτοῦ δεξιάν. κ. τ. λ. i. e. *Pene me fugit Solis, (Apollinis) et Iouis donorum maximum.* — . IVPITER *enim inter ea, quae mente fiunt,* EX SE GENVIT AESCVLAPIVM; IN TERRAM *autem per foecundi* SOLIS *uitam* EDITVS EST. HIC E COELO IN TERRAM PROGRESSVS HOMINIS FORMA *unice quidem circa Epidaurum* APPARVIT. *Inde longius profectus* IN OMNEM TERRARVM ORBEM SALVTAREM DEXTRAM *extendit.* Porro, si IESVS CHRISTVS audit Μέγας Θεὸς, καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, i. e. *Magnus Deus et seruator noster,* ad *Tit. II,* 13. *Hic erit* MAGNVS, *et filius Altissimi uocabitur, Luc. I,* 32. Item ὁ Κύριος Ἰησοῦς, *Dominus Iesus, I Corinth. XI,* 23. μόνος δεσπότης καὶ κύριος, *Solus Dominator et Dominus noster, Epist. Iudae, u.* 4. REX IVSTVS et SALVATOR, *Zach. IX,* 9. Si est SANCTVS, *Psalm. IV,* 4. *Marci I,* 24. Si POTENS, *Psalm. XXIII,* 7. *Matth. XXVIII,* 18. Si est LVX, *Es. IX,* 2. *LXII,* 1. *Matth. IV,* 6. et STELLA, *Num. XXIIII,* 17: uidebis huius generis elogia etiam tribui *Aesculapio.* Sic ΑΣΚΛΗΠΙΩ ΘΕΩ ΣΩΤΗΡΙ, i. e. *Aesculapio* DEO SERVATORI A. Minitius Natalius Consul templum et aram dedicat, apud Gruterum, *p. LXIX,* 8. Et ne plura, quae supra iam excitauimus, testimonia nunc repetamus, Hierocli, ueterinariae medicinae scriptori, appellatur Ο ΤΟΥ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΓΕΝΟΥΣ ΣΩΤΗΡ Ἀσκληπιός, i. e. *Aesculapius, generis humani Seruator.* In Epigrammate apud Gruterum, *p. LXVIII,* 6, dicitur: ΚΥΡΙΟΣ Ἀσκληπιός, *Dominus Aesculapius.* In

Orphico

Orphico hymno audit Ἰητὴρ πάντων, δεσπότης παίαν, i. e. *Sanator omnium*, *Dominator Paean*. Sicuti autem Ariſtophani, in *Pluto*, *u.* 639, dicitur ΜΕΓΑ ΒΡΟΤΟΙCΙ ΦΑΝΟΣ, i. e. *magnum lumen mortalibus*; et Homero, in *Hymno*: Χάρμα μέγ' ἀνθρώποισιν, i. e. *ingens gaudium et uoluptas mortalibus*: ita ab Ariſtide, in *Serm. ſacris*, paſſim quaſi κατ' ἐξοχὴν ΜΕΓΑC ΑCΚΛΗΠΙΟC, i. e. *magnus Aeſculapius*, inclamatur. Secundum eundem enim, *Orat. in Aeſculap. p.* 67, Ἀσκληπιοῦ δυνάμεις μεγάλαι τε καὶ πολλαί· μᾶλλον δ' ἅπασαι, οὐχ ὅσοι ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος χωρεῖ· οὗτος ἐσθ' ὁ τὸ πᾶν ἄγων, καὶ νέμων, ΣΩΤΗΡ ΤΩΝ ΟΛΩΝ, σώζων τά τε ὄντα ἀεὶ, ἢ τὰ γιγνόμενα. h. e. *Aeſculapii uires magnae ſunt et multae, aut potius omnes, nec quantas humana capit uita. Hic eſt, qui Vniuerſum gubernat et regit, omnium Seruator; qui, quaecunque ſunt, uel fiunt, conſeruat.* Sic et apud Ariſtophanem, in *Pluto*, *u.* 748, ubi Aeſculapius uiſum reſtituerat Pluto, mulier quaedam exclamat: Ὅσην ἔχεις τὴν δύναμιν, ὦ ΑΝΑΞ ΔΕCΠΟΤΑ! *O Rex et Domine, quantam habes potentiam!* Peculiari uero ratione accendi ſolebant faces in templo Aeſculapii, quibus ad ſe euntibus undique eius ope indigis praelucere dicebatur hic Deus. Vnde Ariſtides, in *Orat. de Concordia Vrbium*, *T. II*, *p.* 304, ait: Ἐνταῦθα δὴ φρυκτοὶ φίλιοι ΠΑΣΙΝ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ αἴρονται ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΛΟΥΝΤΟC τε ὡς αὐτὸν, καὶ μάλα ἀληθινὸν φῶς ἀνίσχοντος. h. e. *Hic amicae faces omnibus hominibus a Deo praeferuntur*, *qui* EOS AD SE VOCAT, *ac prorſus uerum ſplendere facit* LVMEN. Vid. Spanhem. *Epiſt. IIII ad Morellium*, *p.* 236. Adhaec aliquot inſcriptiones ueteres AESCVLAPIO SANCTO dicatas legimus; u. g. apud Gruterum, *p. LXVIII*, 4. *p. LXX*, 4. Idem inter *ſidera* ſplendere creditus, atque *Ophiuchus* dictus eſt. Sic Eratoſthenes in *Ophiucho* ſcripſit: Λέγεται Ἀσκληπιὸς, ὃν Ζεὺς χαριζόμενος Ἀπόλλωνι εἰς τὰ ἄστρα ἀνήγαγε. Atque ſi praedicatur SERVATORIS noſtri χρηστότης καὶ φιλανθρωπία,

πία, *ad Tit. III*, *u.* 4; non minus et Aeſculapius iactabatur Θεὸς φιλανθρωπότατος, i. e. *Deus humani generis amantiſſimus*; id quod iam ſupra, *p.* 30, commonſtrauimus; [ubi uelimus, ut in *uerſu* 31 legatur: ἀπὸ τῆς τεχνῆς καὶ τῆς κ. τ. λ.] Secundum enim Lucianum, in *Bis accuſato*, *p.* 212: Ὁ Ἀσκληπιὸς ἐπ' ἀλλοτρίῃσι συμφοραῖς ἰδίας καρπῦται λύπας· πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ φιλανθρωπίας ποιεῖ. i. e. *Aeſculapius alienis ex malis proprias ſibi contrahit moleſtias; omnia autem haec ex ſingulari erga homines amore facit.* Atque eo nomine Ariſtides etiam Aeſculapium, in *Oratione eius Numini* dicta, *p.* 71, allocutus eſt: Ἐμοὶ γὰρ, ὦ δέσποτα Ἀσκληπιὲ, πολλὰ καὶ παντοῖα παρὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ γεγένηται. i. e. *Ego quidem, o Domine Aeſculapi, multa ſum et uaria tui amoris expertus argumenta.* Quis uero neget, eidem etiam χρηστότητος laudem attributam fuiſſe, ſi quidem haec Iuliani uerba, apud Cyrillum, *Libr. VII*, *p.* 235, legerit: Τοῦ Ἀσκληπιοῦ πανταχοῦ γῆς ἐστὶ ΧΡΗΣΤΗΡΙΑ, ἃ δίδωσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς μεταλαγχάνειν διηνεκῶς. i. e. *Aeſculapii ubique terrarum ſunt commoda, ſeu beneficia, quae nobis perpetuo fruenda largitur ille Deus.* Vbi φιλανθρωπία, ibi et χρηστότης. Hinc, uti hoc loco Diuus Paullus; ita et alibi, utramque coniunxerunt Plutarchus, in *Vita Ciceronis*; Herodianus, *Libr. V Hiſtor.* et Dionyſius Halicarn. *Libr. IIII*; quae loca iam annotauit Io. Pricaeus, in *Comment. ad N. T. p.* 901. Simili modo Ariſtides, *Orat. in Aſclepiadas*, *p.* 83, in laudandis filiis Aeſculapii coniunxit ΠΡΑΟΤΗΤΑ καὶ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΝ. Verum et ipſa MIRACVLA affingebant Aeſculapio ſuo. CHRISTVS, Seruator noſter, reuera τὰ θαυμάσια ἐποίησε, i. e. *miracula edebat*, *Matth. XXI*, *u.* 15: de quo DEVS Pater apud *Eſaiam cap. XXXXII*, *u.* 6: *Ego Dominus dedi te in* LVCEM GENTIVM, *ut* APERIRES OCVLOS COECORVM, *et educeres de concluſione uinctum*, etc. Et *Eſ. Cap. XXXV*, *n.* 4 *et ſeqq* DEVS *ipſe ueniet*, *et ſaluabit uos: tunc aperientur oculi coecorum*, *et aures ſurdorum*

 pate-

patebunt. — Tunc ſaliet, ſicut ceruus, claudus; et aperta erit lingua mutorum. Vnde re ipſa de ſe ſuisque miraculis aſſeuerabat ſanctiſſimus SERVATOR: *Matth. XI*, 1. *Luc. VII*, 18: *Coeci uident; claudi ambulant; leproſi mundantur; ſurdi audiunt; mortui reſurguut.* Idem praeterea, dum in humana apparuit carne, e maris periculo ſeruauit ſuos, utpote *cui uenti et mare obediunt: Matth. VIII, u. 26. et 27*: et mille alia patrauit miracula. Itaque non fere minora de ſuo quoque Aeſculapio affirmare auſi ſunt temerarii Pagani. Audiamus Ariſtidem eo nomine gloriantem, cuius uerba duntaxat Latine reddita ex *Orat. in Aeſculapium, T. I, p. 68*, nunc licebit afferamus. *Quidam*, inquit, *dicunt*, SE A MORTE RESVRREXISSE; *id quod uulgare eſt, et a* DEO *Aeſculapio dudum factitatum: nos autem non ſemel, ſed ſaepiſſime hoc beneficium conſecuti ſumus. Quibusdam etiam* VIVENDI TEMPVS PROROGAVIT; *inter quos et nos ſumus: id quod fatemur ueriſſime.* MEMBRA *quoque* CORPORIS *quaedam, cum uiri, tum mulieres, Dei huius prouidentia ſibi* ENATA *praedicant, prioribus perditis, et horum aliud alii recenſent, partim ore, partim in donariis. — Dolores praeterea et languores tam diuturnos, quam nocturnos, cum a multis, aut innumeris potius, abſtulerit, noſtras certe* IMMENSAS MISERIAS IPSE ET NOVIT OPTIME ET SEDAT. Etiam hominibus in mari periclitantibus ſalutarem apparuiſſe Aeſculapium, idem Orator, l. c. *p.* 70, tradidit. *Narrant etiam*, inquit, *hunc Deum ſibi, cum nauigantes in diſcrimine uerſarentur*, APPARVISSE, MANVMQVE PORREXISSE: *alii quoque praedicant, ſe res multas praeclare geſſiſſe, cum Dei huius monitis obtemperaſſent.* Atque idem, *Sermone ſacro II, p.* 517, ubi quoddam naufragii periculum memorat: *Tum nautae*, inquit, *ſudare ac tumultuari, uectoresque cuncti clamare: mihi uero hoc duntaxat ſuffecit dicere: ὦ Ἀσκληπιέ!* Neque uero ſolum corporis, ſed et ANI-

MAE

MAE SOSPITATOREM, omnisque felicitatis auctorem, colebant Aeſculapium. Vnde Ariſtides eidem omne felicitatis ſuae genus, omnes in ſtudiis et uirtute progreſſus, omnem, qua pollebat apud homines, gratiam, omnesque honores, paſſim retulit in acceptis. Et in *Orat. in Aeſculap. p.* 70, ait: *Alii praeterea uel patientiam ſuam narrant, quantaque et qualia hoc Deo iubente fortiter tulerint; uel malorum leuationem, quam ſunt ab eodem conſecuti: nos autem et multa uariis modis pertulimus, et uoluptatem ſaepe magnam ſenſimus, adeo, ut nusquam alibi, ſi inſtituatur comparatio, deliciae locum ſint habiturae*. Iulianus etiam, apud Cyrillum, *Libr. VII, p.* 235, prodit, ANIMAE SANATIONI Aeſculapium et Mercurium cum Apolline et Muſis praeeſſe. Atque ibidem, *Libr. VI, p.* 200, haec iactabundus ſcribit: Ἔιτα ΠΑΝΤΑΧΟΥ γῆς ἐςὶ καὶ θαλάσσης, ἐ καθ' ἕκαςον ἡμῶν ἐπιφοιτᾷ, καὶ ὅμως ΕΠΑΝΟΡΘΟΥΤΑΙ ΨΥΧΑΣ πλημμελῶς διακειμένας, καὶ τὰ σώματα ἀσθενῶς ἔχοντα. i. e. *Tandem Aeſculapius* VBIQVE *terrarum et maris eſt, nec ad nos ſingulos priuatim commeat, ſed ad omnes; et* ANIMOS *uitiis deditos* CORRIGIT, *ſiue ſanat, et corpora infirmitate laborantia.* Quid uero iactantius, quam Aeſculapii ope etiam MORTVOS RESVRREXISSE, quod iam ſupra innuimus? Alii alios commemorant, uel quod opinati ſunt, plures ab Aeſculapio uitae redditos fuiſſe; uel quod nomina diuerſa inter ſe confuderunt, uel potius quod euidentius falſae hiſtoriae prodidere documentum. Scholiaſtes Pindari, ad *Pyth. Od. III.* haec exempla refert: Λέγεται ὁ Ασκληπιὸς χρυσῷ δελεασθεὶς ἀναςῆναι Ἱππόλυτον τεθνηκότα. οἱ δὲ Τυνδαρέων. Ἕτεροι δὲ Καπανέα. οἱ δὲ Γλαῦκον. i. e. *Fertur Aeſculapius auro ineſcatus reſuſcitaſſe mortuum Hippolytum; alii dicunt, Tyndareon; alii, Capanea; alii Glaucum.* Plura adhuc exempla addit Scholiaſtes Euripidis, ad *Alceſt. u.* 1.; quo commemorante, Apollodorus, *Hippolytum*; Anceleſagoras, *Glaucum*; Panyaſis,

Tyndareon; Orphici, *Hymenaeum;* Stesichorus, *Capanea* et *Lycurgum;* Pherecydes, *mortuos Delphis*; Phylarchus, *Phoenissas;* Thelesargus, *Orionem;* tradiderunt beneficio Aesculapii a morte et inferis reuocatos fuisse in uitam. Supra e testimonio Propertii praeterea nominauimus *Androgeona*, filium Minois, Regis Cretensium; neque dubium est, quin ab aliis et alia narrentur exempla. Verum eo usque illa, de qua diximus, κακοζηλία progressa est, ut eius uestigia quaedam etiam in imitandis diuinorum *Sacramentorum* mysteris deprehendi uideantur. Erat iam in *Vet. Test.* promissum uariisque modis praesignificatum BAPTISMI *Sacramentum:* u. g. Es. XII, 13: *Haurietis aquas in gaudio de* FONTIBVS SALVATORIS. Zachar. XIII, 1: *In die illa erit fons patens Domui Dauid, et habitantibus Ierusalem, in abluitionem peccatoris et menstruatae.* Et *Cap. XIIII, u.* 8: *Et erit in die illa: exibunt aquae uiuae de Ierusalem. etc.* Quod Sacramentum deinceps Seruator noster ἔνταρχος instituit *Matth. XXVIII*, 18, 19. Et hoc est illud LAVACRVM REGENERATIONIS et RENOVATIONIS *Spiritus Sancti*, per quod SERVATOR *noster nos* SALVOS FECIT. *Epist. ad Titum III*, 5. Scimus praeterea, iam in *Veteri Testamento* institutas fuisse *sacras epulas diuini Paschatos*, ut significarent CHRISTI, Seruatoris nostri, *Sacramentum coenae*, docente Paullo, 1 *Corinth. V*, 7. *Haec est mensa Domini*; et *calix Domini*; Τράπεζα καὶ ποτήριον Κυρίȣ; *Psalm. XXII*, 5. 1 *Corinth. X*, 21. כוס - ישועות *poculum salutum*, ποτήριον σωτηρίȣ, *Psalm. CXVI*, 13. Huiusmodi mysteriorum quandam similitudinem etiam in Aesculapii sacris affectatam obseruamus. Commemorat Pausanias, in *Corinth. p.* 174, ΛΟΥΤΡΟΝ Ἀσκληπιȣ̃, i. e. *lauacrum Aesculapii*, cuius aquae sine dubio salutares habitae fuerunt. Erat et Pergami, in Templo medio Aesculapii, FONS SACER, cuius diuinas scilicet uires peculiari oratione, *T. I, p.* 440, extulit Aristides. Ait uero ibi, aquam illius fontis e

salutari

ſalutari loco profluere, quippe quae a templo, et *Seruatoris Ae-ſculapii* pedibus dimanarit. Eundem fontem uocat *διάκονον καὶ συνεργὸν τȣ̃ φιλανθρωποτάτȣ τῶν θεῶν, ἑτοιμότατον πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, καὶ θρέμμα ἢ δῶρον Ἀσκληπιȣ̃.* i. e. *miniſtrum et quaſi cooperatorem, ſiue adiutorem* DEI *humaniſſimi, promtiſſimumque ſemper ad miniſterium, atque uelut alumnum donumue Aeſculapii*: idemque aſſeuerat, *nullam eſſe inter homines aquam, quae cum hac comparari poſſit; neque potum modo, ſed lauacrum etiam; eſſe iucundiſſimum et ſaluberrimum.* Quid uero? *Multi*, inquit, *cum ex hoc fonte lauaſſent*, VISVM RECVPERARVNT: *multi, ex aqua cum bibiſſent, pectoris* SANITATEM *receperunt. Multorum etiam* PEDES et MEMBRA *ſunt correcta. Quid? quod ex* MVTO LOQVENS *factus eſt. Nec deſunt, quibus, quod aquam duntaxat hauſerant, ſaluti fuit. Qui hanc guſtauerint, iis alia iam aqua quaeuis ſordet. Sola haec aqua tam* AEGROTIS, *quam* VALENTIBVS, *aeque iucundiſſima eſt et utiliſſima, inſtar* NECTARIS *diuina quadam miſtura temperati.* Neque Cretae defuiſſe eiusmodi fontes et lauacra ſalutaria, ex iis intelligere poſſumus, quae Meurſius, in peculiari *Comment.* de hac Inſula, *cap. VI*, collegit. Verum, in templis Aeſculapii etiam ΤΡΑΠΕΖΑΝ ΙΕΡΑΝ καὶ ΚΡΑΤΗΡΑ, ἢ ΠΟΤΗΡΙΟΝ ΥΓΕΙΑΣ inuenire licuit; prout et alibi, a Virgilio, *Aen. II, u.* 764, coniunguntur MENSAEQVE DEORVM CRATERESQVE *auro ſolidi.* Sic uero Ariſtophanes, in *Pluto, u.* 678, inter ſacra Aeſculapii meminit *τραπέζης ἱερᾶς, menſae ſacrae.* Sic et de templo Aeſculapii, quod erat Syracuſis, ſcribit Athenaeus, *Libr. XV Deipnoſoph. p.* 693: Τῷ Ἀσκληπιῷ ἐν ταῖς Συρακȣ́σαις ἀνακειμένης ΤΡΑΠΕΖΗΣ χρυσῆς, προπιὼν ὁ Σικελιώτης Διονύσιος αὐτῷ ἄκρατον ΑΓΑΘΟΥ ΔΑΙΜΟΝΟΣ; ἐκέλευσε βαςαχθῆναι τὴν τράπεζαν. i. e. *Cum Syracuſis ante Aeſculapium eſſet aurea* MENSA *po-*

 ſita,

ſita, *merum* BONI DAEMONIS DEO PRAEBIBIT, *ac continuo menſam iuſſit auferri*. Quem κακοζηλίας ritum paullo clarius indicat ille Aeſculapii Sacerdos, quem hucusque ſaepius teſtem excitauimus, Ariſtides, *Serm. ſacro II, p. 523, T. I.* Ibi enim refert, ſe Aeſculapii iuſſu primum *Epibothria ſacra*, in foueis ad id factis, feciſſe. Haec putamus fuiſſe illa *Taurobolia*, et *Criobolia*, *ſacra*, in *ſpelaeis* et *antris* peragi ſolita, quae excogitarant impii pagani, imitaturi *expiationem per ſanguinem Saluatoris noſtri*, IESV CHRISTI. De quibus loquitur Iul. Firmicus Maternus, Libr. de *Errore profanarum religionum. Miſeri ſunt*, inquit, *qui* PROFVSIONE SACRILEGI SANGVINIS CRVENTANTVR. TAVRIBOLIVM *uel* CRIOBOLIVM *ſcelerata te ſanguinis labe perfundit. Lauentur itaque ſordes iſtae, quas colligis. Quaere fontes ingenuos, quaere puros liquores, ut illis te poſt multas maculas cum* SPIRITV SANCTO CHRISTI SANGVIS *incanditet*. Eadem ſacra deſcribit Prudentius, *hymno in Romanum Martyrem: Agnoſcis, inquit, illum, quem loquar, miſerrime Pagane, ueſtri ſanguinem ſacri bouis, cuius litata caede permadeſcitis? Summus Sacerdos nempe* SVB TERRAM SCROBE ACTA *in profundum conſecrandus mergitur*. etc. Haec erant illa ſacra, per quae IN AETERNVM SE RENASCI ſtolide opinabantur. Vnde, in quodam monimento, Sextilius Ageſilaus Aedeſius dicitur TAVROBOLIO CRIOBOLIOQVE IN AETERNVM RENATVS. Quam inſcriptionem affert Antonius uan Dale, qui de his ſacris, in Diſſertatione iam ſupra laudata, copioſius egit, ita tamen, ut locum Ariſtidis a nobis allatum non attigerit. Ariſtides autem l. c. ita pergit: Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλθόντα εἰς ἱερὸν, θῦσαι Ἀσκληπιῷ τελεία, καὶ στῆσαι ΚΡΑΤΗΡΑΣ ΙΕΡΟΥΣ καὶ ΝΕΙΜΑΙ ΜΟΙΡΑΣ ΙΕΡΑΣ ΑΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΣΥΜΦΗΤΗΤΑΙΣ. i. e. *Deinde [diuinitus iuſſus ſum,] ut templum ingreſſus, perfectum ſacrificium*

Aeſcu-

Aesculapio facerem, *positis* SACRIS CRATERIBVS, *et portiones sacras inter consortes omnes distribuerem.* Talia cum legeremus, commodum nobis in mentem reuocauimus, quae de eiusmodi κακοζηλίᾳ differit Tertullianus, *Libr. de Praescript. Haeret. Cap. XL. Diaboli*, inquit, *sunt partes interuertendi ueritatem*, *qui ipsas quoque res sacramentorum diuinorum idolorum mysteriis aemulatur. Tingit et ipse quosdam*, *utique credentes et fideles suos; expiationem delictorum de* LAVACRO *repromittit; et*, *si adhuc memini*, *Mithra signat illic in frontibus milites suos*, *celebrat et* PANIS OBLATIONEM, *et imaginem* RESVRRECTIONIS *inducit*. etc. Possemus adhuc plura eiuscemodi peruersae et impiae imitationis indicia e sacris Aesculapii afferre, atque sigillatim commemorare, quemadmodum Aesculapius a Ioue irato per fulmen ex *hac uita sit sublatus*, eiusque ob mortem Apollo *terris aliquandiu lucem eripuerit;* ipse autem Aesculapius inde in *coelum adscenderit*, diuino honore ornatus; quem et Aristides in *coelo sedentem* a se uisum iactarit, ac quae sunt alia eius generis argumenta: uerum definimus tandem, neque nisi unum adhuc, idque minus obscurum κακοζηλίας documentum e fabulis Aesculapii breuiter repetimus. Scilicet iam supra, *p.* 34, ostendimus, Aesculapium creditum esse, saepe SALVTARI OSTENTO sub SERPENTIS forma APPARVISSE. Vnde eundem etiam in tot numis aliisque monimentis uidemus gestare BACVLVM SERPENTE INVOLVTVM. Quid? quod illustris Spanhemius, in *Epist. I ad Morellium*, *p.* 69, ostendit, fuisse apud Coos in honorem Aesculapii anniuersarium sacrum celebratum, quod diceretur ῥάβδου Ἀνάληψις, i. e. *baculi assumtio*, siue *elatio;* quo sacro respexerint ad eiusdem DEI baculum, quem ut salutiferum et *angue* circumplicatum huic Σωτῆρι passim tribuunt antiqua monimenta. Quam ipsam rem cur non cum Spanhemio, aliisque, credamus dimanasse a *Serpente aeneo*, pro salutari

lutari contra mortiferos ſerpentes remedio, de quo *Num. XXI*, 8, 9, et τύπῳ SERVATORIS noſtri OPTIMI MAXIMI in ſtipitem Crucis exaltati, prout explicat Iohannes *Cap. III*, *v.* 14. Quantacunque autem fuit de Aeſculapio ſuo paganorum gloriatio; ipſi tamen non potuerunt non fabulae uanitatem uariis modis prodere, cum Pindarus et Diodorus Siculus, eundem *foedae auaritiae* arguerint; Lucianus et alii, *fraudis* aliorumque uitiorum nomine accuſarint. O quanto certior, quantoque ſanctior ex omnibus partibus ſibi conſtat ueritas totius hiſtoriae CHRISTI, Seruatoris noſtri, in cuius uita ne hoſtes quidem, quod recte uituperarent, inueniebant. Ergo Origenes, ubi de Aeſculapio aliisque paganorum Diis locutus erat, bene haec ſubiicit, *Libr. III contra Celſum*, *p.* 123: Ἡμεῖς δὲ τὰ περὶ τȣ̃ ἡμετέρȣ Ἰησȣ̃ ἀπὸ τῶν προφητῶν δεικνύντες, καὶ μετὰ τȣ̃το παραβάλλομεν τὴν περὶ αὐτȣ̃ ἱστορίαν, ὅτι ȣ̉δεμία τȣ́τȣ φέρεται ἀκολασία. κ. τ. λ. i. e. *At nos* IESVM *noſtrum, iam approbatum Prophetarum oraculis, opponere iſtis poſſumus, etiam collatione hiſtoriarum, quod huius nullum feratur factum intemperans*. etc. Tam Sancto igitur, tam Benigno atque uere ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΩ SALVATORI noſtro pro coeleſtis ueritatis patefactione, et pro ſuis in nos beneficiis, immortales profitemur gratias. ΜΟΝΩ ΣΟΦΩ ΘΕΩ ΣΩΤΗΡΙ ΗΜΩΝ ΔΟΞΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΩΣΥΝΗ, ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ. ΚΑΙ ΝΥΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΑΜΗΝ

TE, BAIERE, decus ſtimulat doctrinaque PATRIS.
Perge: SALVTARIS TE manet ARTIS honor.

NOBIL. DN. RESPONDENTI
publicum induſtriae ſpecimen
gratulabatur
C. G. SCHVVARZIVS.

